

VAQİF

5 pərdəli 11 şəkilli mənzum dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Vaqif	- XVIII əsrin məşhur Azərbaycan şairi	
Ağa Məhəmməd şah Qacar	- İran hökmdarı	
Vidadi	- Vaqifin həmkəri və yaxın şair dostu	
İbrahim xan	- Qarabağ xanı	
Eldar	- xanlıq zülmü və Qacar basqanı əleyhinə üsyan qaldırmış kəndlilərin başçısı	
Kürd Musa	}	- Eldarın dostasından
Arşak		
Xuraman		- Vaqifin arvadı
Əli bəy		- Vaqifin oğlu
Gülınar		- Əli bəyin sevgilisi
Əminə		- Gülınarın anası
Tükəzban		- Vidadinin arvadı
Vəzir		- Qacarı vəziri
Təlxək		- İbrahim xanın təlxəyi
Şaliko	}	- Qacar tərəfindən əsir alınmış gürcülər
Tamara		
Kiçik gürcü		
Şeyx Ali		- Qarabağ şeyxi
İlyas		- Eldarın dostasına soxulmuş casus
Sərkərdə		- Qacar qoşunlarının sərkərdəsi
Zülfüqar	}	- Qacarı əleyhdarlarından
Teymur		
Əhməd kişi	}	- kəndlilər
Qurban kişi		
Qasım	}	- çobanlar
Murad		

Kəndlilər, qaçaqlar, əsgərlər, elçilər və b.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

XVIII əsr. Azərbaycan, Qazax mahalı. Vidadinin evi. Arxa tərəfdə Kür çayı
şırıl-şırıl axır. Qürub zamanıdır. Vidadî tek ağac altında namaz qılır.
Namazın arasında öllərini göyə qaldırır, titrək və təsirli bir səsle.

Vidadî

Xudaya! İnsanın halı yamandır,
Nələr çəkdiyimiz sənə əyandır,
Mənəsi varmıdır min tərqiətini?
Aç... aç qapısını sən həqiqətin.
Nə olur, bir yeni işıq ver bizə,
Bizim kor yaranmış gözlərimizə –
Bəlkə də yaxşını seçək yamandan,
Ta ki, qansız keçən bir güzərandan
Biz də ilham alağ, sevinək barı!
İşıqlat bu dıbsız qaranlıqları...
Yazıqdır dünyanın eşrəfi insan,
Böyüksən, adilsən, keç günahından!
Qoyma ki, yerlərdə sürünsün bəşər,
Dünyada qalmasın nə pislik, nə şər.
Yaxşılıq insana bir sonət olsun,
Dünya başdan-başa bir cənnət olsun...

Tükəzban

Yenə namaz üstə şeir deyirsən!

Vidadî

Sən də təzə-təzə qəlbə deyirsən...

Tükəzban

Yox, yox... Vidadican, bağışla mənə,
Könüldən sevirəm hər bir kəlməni.

Otuz il gördüyüm bu yoxsul ocaq,
Bir qonaq görməmiş bu səssiz bucaq,
Sənin ayaqların dəydiyi zaman,
Mənə cənnət kimi görünür, inan!

Vidadî

Gəl, gəl, yaxın otur, vəfalı qarım,
Səndə yuva salmış ilk arzularım;
Dünyanın dördünü, qəmini hər an
Mənə bir baxışla unutdurursan.

Tükəzban

Bizə çox görməsin Yaradan bunu,
Mən sənə borcluyam ömrüm uzununu.

Vidadî

Tükəzban! Azaldı gəlib-gedənlər,
Vaqifdən gəlməyir təzə bir xəbər.
Of... O, Qarabağa köçəndən bəri
Gödəlir ömrümün bu son günləri...
Onsuz günü-gündən çoxalır qəmim,
Oydu bu yerlərdə könül həmdənim.

Tükəzban

Vidadî! Darıxma, bizdə məsəl var:
Bir yandan bağlayan, bir yandan açar.

Qapı döyülür.

Vidadî

Buyurun!

İki nəfər elçi gəlir.

I elçi

Sizsiniz Vidadi şair?

Vidadi

Bəli, qulluğunuz bəndəyə dəir?

I elçi

Gəncədən gəlmişik, qonağıq sizə...

Tükəzban

Bizim yoxsul olan bu evimizə
Siz xoş gəlmişsiniz!

Vidadi

Gəlin, qardaşlar!
Allah qonağının öz qisməti var.

Elçilər öyləşirlər. Tükəzban qarı afağını sacayağının üstünə qoyub
çay hazırlayır.

Vidadi

Yaxşı, hardansınız, kimlərdənsiniz?

I elçi

Şair, Cavad xanın adamıyıq biz,
Xoş xəbər gətirib gəlmişik sizə.

Vidadi

Vaqifdən?

I elçi

Yox, Vaqif Qarabağdadır,
Siz ki, bilirsiniz, o uzaqdadır.

Vidadi

Bəli, uzaqdadır, həsrəti çoxdur...
Ancaq sədaqətin mənzili yoxdur.
Yaxşı, bir danışın, buyurun, görək!

I elçi

Yoxdur bu torpaqda şair sizin tək,
Gözəl sözləriniz düşüb dillərə,
Sizi çox görməsin Tanrı ellərə.

Vidadi

Yox... yox... Hüsni-kəlam Vaqifdə vardır,
Hər sözü ölməyən bir yadigardır.
Belimi sındırıb onun həsrəti.

I elçi

Bizim xan çox sevir şəri, sonəti,
Sizin yanınıza göndərdi bizi,
İstəyir saraya gəlməyinizi.

Vidadi

Necə?

I elçi

Xan deyir ki, Vidadi gəlsin,
Sarayda yaşasın, burda yüksəlsin.

Eviniz hazırdır bir bağ içində,
Eyvanı yamyaşıl yarpaq içində;
Bilməyəcəksiniz nə dərd, nə zillət,
Aşıb-daşacaqdır sizinçin dövlət.
Sizi vəzirliyə dəvət edir xan.

Vidadi

Oğul, mən azadam başdan, binadan.
Bir də, alışmışam bizim çöllərə,
Könlümdən ayrılmaz bu dağ, bu dərə.
Məndən nə şah olar, nə də xan olar,
Gəlsəm də xan özü peşiman olar.

II elçi

Canım, bir düşünün, bu səadətdir...
Bu tərk-i-dünyalıq yaman adətdir.
Qanadlı bir quşdur fursət əzəldən,
Qaçar, buraxmayın siz onu əldən!

Vidadi

(bir növbədən eləmək məqsədi ilə)

Deyin ki, xəstəyəm yoxdur qüvvətim,
Yoxdur o əvvəlki sözüm, söhbətim.
Bu gün-sabahlığam, günlər tez keçir,
Mənim də karvanım yığılıb köçür.

II elçi

Demək... baş tutmadı xanın arzusu?
Sizdən gözlənilməz bir cavabdır bu.
Canım, bu ac evdən nə tapmışan sən,
Niyə buraxırsan kefi əlindən?

Vidadi

Burda olmasa da saray havası,
İstidir hər quşun doğma yuvası.
Kasıb kəmciliyim özümə yeter,
Burda yazılmışdır yüzlərlə əsər.

I elçi

Bəxtinizdən küssün...

Vidadi

Yox, yox... mən şadam,
Burda hər qayğıdan, dərddən azadam.

II elçi

Gəl gedək, gəl gedək, bu ki doludur.

I elçi

Gəl gedək, doğrudan bu gülməlidir.

Vidadi

Qalın, gecələyin, evimiz vardır!

I elçi

(rişxəndlə)

Sizə dərlıq olar, daxmanız dardır...

Vidadi

Ürək geniş olsun!

I elçi

Gözünüz görsə də odlar, alovlar,
Sizə şirin gəlir xəyalplovlar.

II elçi

Di salamat qalın!

Elçilər gedirlər.

Vidadi

Gedin! Yanılmışdır sizi göndərən,
Başqa bir aləmin qonağıyam mən!
Bu fani dünyanın kefi, ləzzəti
Axırda yaradır könül möhnəti.
Gedin, aldadammaz məni saraylar!
Burda həmdəməmdir ulduzlar, aylar,
Burda gecələrin qorib səsi var.
Könlümün incə bir kəməncəsi var...
Ona toxunmayın o soyuq əllər,
Mənim sarayımdır yüksək əməllər!..

Tükəzban

Vidadi, nə dedin! Lap ürəyimdən
Ömür sürməmişən qoltuqlarda sən.
Belə cavab verən dilin var olsun!
Yurdunu atana dünya dar olsun!

Vidadi

Tükəzban! O saray qan ocağıdır,
Onun hər vüsali hicran dağıdır.
Bir düşün Vaqifi, daima gülən,
Daima şadlanan o böyük hünər
Bəzən taleyindən şikayət yazır,
Səbəb? – Saraylardır...

Arxadan səs gəlir.

Vaqif

Ay ev yiyəsi!

Tükəzban

Aman! Bu olmasın Vaqifin səsi?

Vidadi

Deyəsən özüdür.
Bir nəfər kəndli tolosik içəri girir.

Kəndli

Vidadi! Vidadi! Gözlərin aydın!
Vaqif qonaq gəlir...

Vaqif bir böyük kəndli ilə daxil olur. Vidadi Vaqifi görən kimi
özünü onun üstünə salır, qucaqlayıb öpüşürlər.

Vidadi

Canım! Ciyərim!
Yolunu gözləyən zəif gözlərim
Artıq işıqlandı, nə yaxşı, of, sən...
Vəfasız deyildin sən ki, əzəldən

Əyləşirlər.

Vaqif

Günah mənimkidir, əfv elə, ustad!
Sənsiz olmamışdır bir gün könül şad.
Yuxumda görmüşəm səni gecələr,
Sənsiz gülməmişdir ruhuma səhər.

Tükəzban

Yaxşı, ay utanmaz bir də yadından
Çıxdı birdəfəlik Tükəzban xalan?

Vaqif

(Tükəzbanın boynundan qucaqlayaraq)

Yox... yox, sən anadan artıqsan mana,
Həyatım olduqca borcluyam sana!

Vidadi

Yaxşı, nə var, nə yox? Kəfin necədir?

Vaqif

Bu dünya doğrudan bir bilməkdir.
Qapıya qoymuram can möhnətini,
İçirəm dünyanın hər şərbətini.
Gündüzlər oxşayır məni saraylar,
Gecələr sirdaşım ulduzlar, aylar...
Hər gülün rəngində bir canlı sənət,
Nə qədər təmizdir, səfər təbiət.
Mənim də oylağım dağdır, dərədir,
Könlüm gözəlliyə bir pəncərədir,
Dünyanın sirrini görəəm ordan...
Bir parça sümükdür sevdasız insan.

Vidadi

(ərk ilə)

Sevda bir dənizdir – göylərdən dərin,
Asta bax, qurallar birdən gözlərin
Burnun uşaq kimi dəyər daşlara.

Vaqif

Xeyr! Mən yoldaşam uçan quşlara,
Dünya çox böyükdür, min bir yuvam var,
Hələ bu dünyayla mənim davam var.
Hər təzə gülüşdən zövq almalyam,
Ovçu gözlərimdə qalmasın bir kam.
Ömür vəfasızdır, bizi tərk edir,
Hər ağ gün, qara gün ömürdən gedir...

Vidadi

Şair! Heç aldanma dünya varına,
İnanma dünyanın etibarına.
Savab gör, hər zaman yaxşılıq etlə,
Dər gündə Allaha "kərimdir" söylə.
Səni bu dünyada boğsa da möhnət
Axırda qismətin olacaq cənnət,
Axirət dünyası qalacaq bizə.

Vaqif

O da bir pərdədir gözlərimizə.
Canım, nə cəhənnəm, nə cənnət vardır,
Bunlar da bir cürə uydurmalarıdır.

Vidadi

Yenə şairliyin baş aparır ha!..
Yoxsa ağ olursan böyük Allaha?..

Vaqif

Bilirsən, Vidadi, sözün doğrusu,
Olmaq istəmirəm vicdan oğrusu.
Çoxdu bu dünyanın gözəllikləri,
Bəzən cəlvələnen nazlı bir pəri

Şəhla gözlərini süzdüyü zaman
Cənnəti alıram mən bu dünyadan.
Qoy nisyə dalınca şeyxlər yüyürsün,
O nisyə cənnəti qoy onlar görsün.
Boş sözdür, "dünyanı heçdən yaradan" –
Bütün cənnətləri quracaq insan.

Tükəzban

(gülür)

Ha... ha... Vaqif, elə uşaqlıqdan da
Səndə görünürdü bu söz, bu əda.

Vidadi

Yaxşı, nə tapmışan o saraylardan?
Sən ki zövq alırsan gözəldən, yardan?

Vaqif

Çoxdur Qarabağda gözəl sənəmlər,
Baxdıqca kül olur dərdlər, ələmlər.
Məndən çox uzaqdır hər bəla, hər qəm,
Yalnız gözəllərdir Məkkəm, Mədinəm.

Vidadi

Demək, gözəllərçin unuttun bizi?
Unuttun öz ana beşiyimizi?

Vaqif

Mən orda olmasam, qan çıxar dize,
Quşlar da ağlayar ellərimizə.
Xan məndən utanır, çəkinir bir az,
Mən getsem, qırğının hesabı olmaz.
O, bəzən hirsələnib quduran zaman,
Mənəm zəncirini dartıb saxlayan.

Bir neçə kəndli gəlir.

Əhməd kişi

Vaqif, xoş gəlmisən, üzünü görək!

Vaqif

Sağ ol, Əhməd dayı, kefin necədir?

(Köksünü otürür.)

Əhməd kişi

Nə var ki, ömrümüz zülmət gecədir;
Yenə əllərimiz qabar-qabardır,
Nə çuval dibində bir arpa vardır,
Nə də təknəmizdə quru bir çörək.

Vaqif

Bilirəm, bilirəm, o dərdləri mən...

Əhməd kişi

Gərək yadımdadır rəhmətlik dedən, –
Bükülmüşdü belə keçə atmaqdan.

Vaqif

Darıxma, darıxma, keçər bu dövrən
Ağ günün işığı görünər sizə,
Hələlik güvənin zəhmətinizə.

Qurban kişi

Yaxşı, güzümüzün sən işığıydın,
Bütün məclislərin yaraşığıydın,
Şeirlər deyərdin gəlincə, qıza –
Onu da çox gördün axırda bizə?

Vaqif

Yox, yox, Qurban əmi, mənə dünyada
Bu ellər, obalar gülzar görünür.
Gözüm gözünüzdən uzaq olsa da,
Könüldən-könülə yollar görünür.

Qurban kişi

Sağ ol, əskik olma, sən yaşa barı!

Bu arada qatar-qatar durnalar keçir, onların qığıltısı hər iki şairin
diqqətini cəlb edir.

Vidadi

Tükəzban, bir tez ol, gətir sazları.

Tükəzban iki dəfə saz gətirir. Vidadi sazın birini Vaqifə verir.

Vidadi

Bunu tanıyırsan?

Vaqif

Mənimdir bu saz!

Vidadi

(ərk ilə)

Hələ saxlamışam onu, utanmaz!
Ondan ayrılmasın sənin hisslərin,
Onun tellərində göylərdən dərin
Bir mənə vardır ki, yaşadır izi,
Şair cləmişdir hər ikimizi.

Vaqif

Doğrudur, qardaşım, inan ki, bir an
Könlüm ayrılmamış telli sazlardan.

Vidadi

Di gəl, durnalara bir şeir deyək.

Sazları çalırız. Vidadi və Vaqif deyirlər.

Vidadi

Qatar-qatar olub qalxıb havaya,
Nə çıxıbsız asimənə, durnalar?
Qərib-qərib, qəmgin-qəmgin ötürsüz,
Üz tutubsuz nə məkənə, durnalar?

Vaqif

Bir zaman havada qanad saxlayın,
Sözüm vardır mənim sizə, durnalar!
Qatarlaşıb nə diyardan gəlersiz?
Bir xəbər versəniz bizə, durnalar!

Vidadi

Bir baş çəkin dərdi-məndin halına,
Ərzə yazsın, qələm alsın əlinə,
Vidadi xəstədən Bağdad elinə
Siz yetirin bir nişanə, durnalar!

Vaqif

Nazənin-nazənin edərsiz avaz,
Ürək tazələner, edər sərəfraz,
Vaqifin də könü çox edər pərvaz,
Hərdəm sizin ilə gəzə, durnalar!

Əhməd kişi

Sağ olun, gecəniz xeyirə qalsın!

Vaqif

Xeyrə qənşər gedin, çox şad oldum mən.

Kəndlilər Vaqiflə görüşərək gedirlər. Vaqif axşam qəribliyinə
şairanə bir nəzərlə baxaraq.

Vaqif

Ah, bu axşam nə gözəldir, ondakı mənaya bax,
Parçalanmış ağ buludlar, göydə bardaş quraraq,
Təbiətin saflığına qulaq asır uzaqdan,
Gəlin kimi bəzək vurub ay da çıxmış otaqdan.
Nə təmizdir, nə parlaqdır Mahtabın süd bənizi,
Ən müqəddəs xəyallara dəvət edir o bizi.

Vidadi

Xəyal şirin nemətidir bu acı kəinatın.

Vaqif

Xəyal doğma balasıdır bizim ana həyatın,
Onun gözü kor olsa da, sevecəkdir bu ana,
Yazıq, bədbəxt balasını basacaqdır bağrına.

Tükəzban

Vaqif! Danışmadın heç Əli bəydən,
Necədir, görmürəm xeyli zamandır?

Vaqif

Paho... lap böyüyüb, yaxşı cavandır;
Toyudur... Gəldim ki, aparım sizi,
Özü tapşırıbdır gəlməyinizi.

Vidadi

Yaxşı, Əli bəyin toyudur demək?

Vaqif

Bəs necə, toyudur!

Vidadi

Tükəzban, gedək!
Oğul bizimkidir, gedək, Tükəzban!

Tükəzban

Sənə zəhmət olar...

Vidadi

Nə?

(Vaqifə işarə ilə)

Budur cavan?

"Nə qədər olsa qoca, gərçi Vidadi xəstə,
Yenə Vaqif kimi, əlbəttə, yüz oğlana dəyər",
Sən ki lələşini yaxşı bilirsen!

Tükəzban

Yaxşı, qoca vaxtı qürrelənmə sən.

Vaqif

Yox, xala! Heç qorxma, indi bahardır,
Qarabağ doğrudan bir lələzardır:
Yenə yanaqlara sığal vurulur,

Hər daşın dibində bir toy qurulur,
Bir yanda tar səsi, bir yanda qaval...
Bükür dağ döşündə boynunu maral,
Axır şırıltıyla köpüklü çaylar,
Gəlir səcdəsinə ulduzlar, aylar.
Gedək! Bizim yerlər xoş keçər sizə.

Vidadi

Gedək, xına qoyaq əllərimizə,
Uşaq bizimkidir, mübarək olsun!
Gəlinin yolları gül-içək olsun!

Sevinclər içində Vaqiflə qucaqlaşsınlar.

Pərdə

İKİNCİ ŞƏKİL

Şuşa qalası. Xan sarayı. Vaqifin evi. Toy məclisi, oyun, İbrahim xan,
yanında da adamları gəlir. Hamı qalxıb, xana baş oyır.

İbrahim xan

(xanəndələrə)

Başqa bir zövqü var bugünkü toyun,
Tez olun, yaxşı bir segah oxuyun!
Musiqi çalınır.

Xanəndə

(oxuyur)

Hər bağın, hər bağçanın bir bülbülü-şeydası var.
Hər duyan qəlbin, özizim, gizli bir sevdası var.

Ruhu oxşar, qəlbi oxşar incə bir canan səsi,
Gah gülər, gah ağlayar – hər dəmdə bir mənası var.
Can alan hər nəğmənin mənası yalnız eşqdir,
Göz görüb, əl çatmayan ulduzlu bir dünyası var.
Böylə bir söz var ki, Vaqif indi bir Məcnun olub,
Şerü sənət adlanan nazəndə bir leylassı var.

İbrahim xan

Çox gözəl, Vaqifi çağırın görək...
Bəy də öz toyunda oynasın görək!

Əli bəy oynayır, Vaqif gəlir.

İbrahim xan

Vəzir, xeyir işiniz xeyli mübarək!
Ağ günlərə çıxsın sizin Əli bəy!
Ancaq çıxarmasın bizi yadından...

Vaqif

Görək, bu növrəği pozmasa zaman...

İbrahim xan

Yenə də şikayət? Gəl inan ki, sən
Nə qədər mən sağam kef görəcəksən!

Təlxək gəlir.

Təlxək

Gəlininiz bir məlek,
Hamı deyir "mübarək!"
Ancaq mənim boş başım
Sizə deyir – Qardaşım,

Bir qumardan, bir atdan,
Bir də gözəl arvaddan
Ehtiyatlı dolanmaq,
Ehtiyatlı dolanmaq!..

Gülüş

Eşikdə tüfəng atılır və ura səsləri ucalır, gəlini gətirirlər.

Yengə

Anam, bacım, qız gəlin,
Əl-ayağı düz gəlin,
Yeddi oğul istərəm,
Bircə dəne qız, gəlin!..

Vaqif

A qızım, üzündən götür duvağı,
Qoy açıq görünsün ayın qabağı.
Açıq yaşamışdır bizim nenələr,
Kəfəndir, a balam, sərapərdələr.
Nədir gözəllərdə bu pərdə, bu rəng,
Can dustaq olanda gülərmi ürək?
Yazın lələsidir al yanaqların,
Yaqut kənarıdır gül dodaqların,
Camalın dünyadır, qucağın cənnət,
Utansın hüsnündən o kor şəriət!..

Həm də heyvət, hövvan görünür; gəlini biri otağa aparırlar.
Bu arada Eldar çiynində bir quzu içəri daxil olur.

Vaqif

Of... dostum, qardaşım, xoş buyurmusan,
Səndə dağ havası duyuram, inan!
Sizdən ayrılmayır könlümün quşu,
Ellərdə görürəm hər qurtuluşu.

Eldar

Möhtərəm şairə salamlar olsun!
Bu dünya durduqca o da var olsun!

İbrahim xan

(ətrafı)

Aha... heç saymayır bu hərif bizi,
Görünür dadmamış qüvvətimizi.

Şeyx

(İbrahim xanın qulağına)

Bir bax gözlərinə... Baxışı qandır,
Kəndə qarışıqlıq salanlardandır.

İbrahim xan

Vəzir, çoban-çoluk məclisidir bu?

Vaqif

Düzü, gözləməzdim heç sizdən bunu.

İbrahim xan

Necə gözləməzdin, lap yersiz, nahaq,
Yox, bir başa keçsin çiynində çomaq.

Vaqif

Əziz qonağımdır, dostumdur Eldar.

İbrahim xan

Xanın hüzurunda nə ölümü var?

Vaqif

Bu mənim evimdir, siz qonaqsınız,
Qonağı sevirlər, lap nahaqsınız.

İbrahim xan

Qonağı, qonağı... qonağa bir bax!
Hər yoldan ötəni başa çıxardağ!

Vaqif

Onun görkəmindən iyənməyin siz,
Bir kendli babadır, vıdani təmiz,
Dilindən düşməyir gözəl nağıllar,
Ən böyük ürəklər, yetkin ağıllar
Ellər dünyasında yetişir, bilin!
Namusu, vıdani təmizdir elin!

İbrahim xan

Doğrusu, yorulub bezikmədin sən,
Elə, durub-durub eller deməkdən?

Eldar

(Vaqifə)

Canım, dalaşmayın, mən gedim.

Vaqif

Dayan,
Başqadır könlümdə gülən xanımın...

İbrahim xan

Getsin görməsini ayaqlamağa!

Eldar

Buyruq sizinkidir, möhtərəm ağa,
Ancaq olmasaydı kasıb kəndlilər
Bunca qudurtmazdı sizi simü zər...

Eldar məclisi tərk edir. Onu tutmaq istəyirlər, adamlar arasına iğtişaş düşür.

İbrahim xan

Qoymayın, tez olun, tutun Eldarı!
Ona da göstərin daş zindanları!

(Vaqifə tərəf)

Qudurtdun bunları, doğrudan da, sən,
Bəlkə də özünsən ona dil verən?

Vaqif

Xeyr, yanıldınız, ona dil verən
Gözilə dünyada alovlar görən
Kəndistan yeridir, bəli, kəndistan!
Bəzən tanıya da ağ olur insan...

İbrahim xan

(qəzəblə çıxaraq)

Yaxşı danışaraq...

Toy adamları dağılır. Vaqif gəzinir, Vıdadi heyrdəddir.

Vaqif

Bu da haqqı-salam, bu da duz-çörək...
Dünyada dərd varmı mənim dərdim tək?
Bu xan bir ilanmış, saray yuvası,
Zəhrimar qoxuyur onun havası.

Vidadi

Vaqif, sabah məni yola sal gedim,
Torpaq evciyimi ziyarət edim.
Ordadır dünyanın zövqü, ləzzəti.
Sən də öz boynundan at bu minnəti,
Kəndimizə qayıt!

Vaqif

Yox, qayıtmaram.
İş ki belə düşdü, meydanda varam!

Vidadi

Əl çək bu tərslikdən, qulaq as mana!

Vaqif

Ölsəm də, ölməyim xoşdur merdana!

Vidadi

Sən öz dediyindən dönməyəcəksən,
Səni yalnız qoyub gedəmmərəm mən.

Əli bəy

(Gəlir.)

Ata, həbs etdilər yazıq Eldarı!

Vaqif

(mənalı)

İnsan uçuracaq daş zindanları,
Zəncirsiz, zindansız günlər gələcək,
Bizə təsəllidir böyük gələcək.

Əli bəy

Bəs Eldar nə olsun?

Vaqif

Həç, nə dərdi var,
Vaqif ölməmişdir, onu qurtarar.

(Vaqif qolunu oğlunun boynuna dolayaraq)

Oğlum! Xeyir işin olsun mübarək,
Dünyanın kefini, ləzzətini çək!
Mənim də ürəyim hələ cavandır,
Yaşayaq birtəhər, bu da zamandır...

Vaqif Əli bəyin alından, Əli bəy də Vaqifin olından öpür,
o cələ də Vidadi ilə öpüşüb gedir.

Vidadi

Ağıllı baladır, Allah saxlasın!

Vaqif

Könlümdə dünyanın min sirri vardır,
Ah, duyan, düşünən nə bəxtiyardır!
Dərvalar üstündə süzən sonalar,
Siz, ey göy üzündə uçan dumalar
Deyin, xəşbəxtəmmi?..

Təlxək qapıdan burnunu göstərərək

Təlxək

Çox çalışıb, çox yanmayın,
Uşaq kimi inanmayın,
Bu dünyanın səfasına,
Sarayların vəfasına.

(Gedir.)

Vaqif

Gör nələr danışır ağıllı təlxək,
Nəsə, dincəlməyir sinəmdə ürək...

Xuraman gəlir.

Xuraman

Kişi, bu nə işdir? Küsüb getdi xan!

Vaqif

Qoy küssün özünün qanacağından!

(Gedir.)

Xuraman

Bir el ağasıydı əvvəlki erim,
Öz qapım, öz evim öz nökrələri
Həmsi qulluğunda hazır durardı.
Rəhmətlik gündə bir məclis qurardı...
Buna da bir "böyük vəzir" dedilər,
Başımı, beynimi ovub yedilər.
İnandım, dedim ki, nə xəyalı var.
Yəqin ki, bunun da öz cəlalı var.
Bu ki qoltuqlarda gözib-dolanır,
Çox vaxt da su kimi rəngi bulanır,
Elə dərd tökülür qaş-qabağından,
Amma çox razıyam qanacağından.
Şairdir, görünür, düz ilqarı var,
Nə gözəl, nə şirin kəlamları var...
Eh... bir də, bunlardan mənə kar aşmaz...

Vaqif gəlir.

Vaqif

Nə var, fikirdəsen sən, ey sərvinaz,
Amandır, örtməsin, ey nazlı nigar,
O ay camalını qara buludlar!

Xuraman

Niyə, nə dərdim var, Allaha şükür!
Hara baxırımsa xeyir görünür...

Vaqif

Yox... Sənin səsinə bir titrəyiş var,
Gəl məndən gizləmə, aç, söylə aşkar!

Xuraman

Həç... bir az incidir məni bu qürbət.

Vaqif

Yox, bu da olmadı, düz danış, afət!
Yalan yaraşmayır gül dodaqlara...

Xuraman

Bıy... Yaxşı, nə deyim mən bextiqara?

Vaqif

Aha... bundan danış... danış görüm, sən
Niyə öz bəxtinə qara deyirsən?

Xuraman

Deyirlər ki, sən...

Vaqif

Nə? Təzə xəbər?

Xuraman

Nə bilim, doğrusu...

Vaqif

Danış!

Xuraman

Deyirlər,
Səni vəzirlikdən qovlayacaq xan!

Vaqif

Ha... ha... ha... Bəs elə bu?

Xuraman

Bəli.

Vaqif

Xuraman!

Xuraman, gör nəyin xəyalındasan!
Qəfəsdə quş kimi yaşayıram mən.
Nə sənin gördüyün bu saray, bu yurd,
Nə də dişlərində qan donan o qurd
Bu tərflan könlümü ovlaya bilməz!
Dərin elə busa, lap arxayın göz!

Xuraman

Bu səni... bəs səni...

Vaqif

Nə?.. Çıxarsalar?

Xuraman

Necə dolananıq, dilənçilər tək?

Vaqif

Bizə qəhət olmaz bir parça çörək,
Qorxma, bəxtinə də söyləmə qara...
Kaş ki, düşməyəydim bu saraylara!
Yanıdım, doğrusu, uyub aldandım,
Başqadır könlümdə mənim ilk andım...

Xuraman

Elə şirin-şirin danışmağın var.

(Başqa otağa keçir.)

Vaqif

Yox... sərraf gözüdür mənim bu gözüüm,
Özüüm tutduğuma heyranam özüüm.
Gözüüm su içməyir heç Xuramandan,
Onu başqa ruhda böyüdüb zaman.
Deyəsən, şöhrəti çox sevirlər qadın,
Ah, mənəb!.. Ah şöhrət!.. Yaranmasaydın!..

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Xan sarayı. İbrahim xan içəri otaqda yatır.

Təlxək

Əzizim, İbrahim xan,
Bit yerisin yaxandan.
Ayağını bərk uzat,
Xorul-xorul yaxşı yat!
Ordu çəkibdir Qacar,
Şeypur çalır qoşunlar,
Sən yuxuna şəkər qat,
Yaxşı uzan, yaxşı yat!..
Qoy axsin millət qanı,
Çək başına yorğam.
Şahlar bizi boğsa da,
İnək kimi sağsa da,
Sən yuxuna şəkər qat,
Yaxşı uzan, yaxşı yat!.

İbrahim xan

(yuxudan təlaşla ayılaraq)

O yandan Türkiyə, bu yandan İran,
Burdan da Rusiya, göndərir fərman..
Pozmaq istəyirlər cah-cəlalımı,
Qalmamış düşünən mənim halımı.
Könlüm ayrılmayır tacü təxtimdən,
Kəndlər də çaxnaşır mənim bəxtimdən..
Həddindən aşmışdır yenə qaçaqlar,
Dağlarda yurd salır bütün qoçaqlar,
Neyləyim?..

Əyünlər ağular, şeyxlər daxil olurlar.

Şeyx

Ey böyük hökmdar, əhvali-şüma?..

İbrahim xan

Ya şeyx, bir tədbir tək mənim yuxuma!
Bu gecə qorxunc bir vəqəə gördüm.

Şeyx

Lütf edib, danışın gördüyünüzü.

İbrahim xan

Gördüm dəniz olub bu Cıdır düzü,
Elə bir dəniz ki, büsbütün qandır,
Onun dörd tərəfi qara dumandır.

Şeyx

Sonra?..

İbrahim xan

Bu dənizdə üzür qayıqlar,
Get-gedə sıxlaşıb bu qayalıqlar;
Elə bil, sıxırlar məni dörd yerdən.

Şeyx

Hə... Sonra?

İbrahim xan

Bir qayıq yaxlaşdı birdən,
Zəncirli bir kəmənd atdılar mana.

Həmin kəmənd keçdi düz boğazıma,
Məni çəkə-çəkə hey apardılar.
Gördüm qayıqdadır o qaçaq Eldar...

Şeyx

Bəli, o dələduz?

İbrahim xan

Bəli, lap özü,
Hirsindən alışıb yanırdı gözü.
O məni dənizə basıb dedi: – Xan,
Buyur, doyunca iç tökdüyün qandan!

Şeyx

(yaltaqlanaraq)

Ha... ha... qəm yeməyin, adil hökmdar!
Sizə neyləyəcək bir qaçaq Eldar?
Yuxu dəhşətlidir, – qorxusu yoxdur,
Dəniz aydınlıqdır, qan qovuşuqdur.

Təlxək

(özünü ortaya salaraq)

Şeyxin kəlamı xoşdur,
Mənim kölləmsə boşdur...

(Qaçır.)

Vaqif

(Daxil olur və xana məktubu uzadaraq)

Qacara yazdığım cavabdır, alın!
Elçilər gözləyir, tez yola salın!

İbrahim xan

Vəzir!

Vaqif

Dinləyirəm!

İbrahim xan

Qarıxır zaman,
Ruhuma dar gəlir bütün xaniman.

Vaqif

Çox dedim, sözümə baxmadınız siz,
Dedim ki, zülmər qalmaz əvəzsiz.
Bu dünya boş deyil, öz qanunu var,
Elin qüdrətinə lovğa baxanlar,
Əlbəttə, basılar...

İbrahim xan

(hiddətlə)

Basılar!.. Sən, sən...
Xeyir söz çıxmıyır yenə dilindən.

Vaqif

(şeyxə işarəylə)

Çünki sözlərimdə doğruluq vardır,
Yalançı-yaltaqlar və oğrulardır.
Sizi yatırmasın ağır yuxular,
Hücuma hazırdır Məhəmməd Qacar.

İbrahim xan

(*Vaqifin yazdığı cavabı oxuyaraq*)

Çox gözəl, hər sözün iti bir bıçaq,
Qacanın bağrını parçalayacaq!
Mənim qeyrətimi çəkirsən, demək?

Vaqif

Elimiz qoçaqdır, zülmədən əl çək.
Hələ yaranmamış həyata əvəz,
Həyatın qədrini düşünün bari!
Dünya naz götürüb yaşada bilməz
Onunla gizlənpaç oynayanları.

Şeyx

(*kinaya ilə*)

Bəli, dərs alacaq bizim böyük xan
Bunun hökimanə kəlamlarından...

Vaqif

Yaxşısı budur ki, yaltaqlanma son,
Ağıl ummayıram boş kötöklərdən...

İbrahim xan

Vəzir! Bu sözləri qoyun bir yana,
Vəziyyət xarəbdir, yol göstər mənə!

Vaqif

Eldə can qoymadı ağır vergilər,
Siz bu qanunlarla qalsanız əgər,
Doğma balanız da yad olacaqdır,
Külünüz göylərə sovrulacaqdır.

Şeyx

(*xana yaltaqlanaraq*)

Bəli də, bəli də çox sevir sizi,
Dağıdın, paylayın xəzinənizi,
Bəlkə, doyacaqdır aqların gözü...

Vaqif

Daxili vəziyyət belədir, düzü,
Xalq razı qalmasa bir hökmdardan,
Hakimi qurd kimi didəcək zaman.

İbrahim xan

Yaxşı, vergiləri azaltsaq bir az,
İşlər düzələrmə?

Vaqif

Bundan kar aşmaz!
Məncə, nə olsa da bu gündən belə,
Vidən azadlığı lazımdır elə...

İbrahim xan

O nədir?

Vaqif

Kor kimi qalmasın insan,
Qalxsın cəhalətin qaranlığından!
Açılsın hər yerdə məktəb, mədrəsə!
Balalar quş kimi versin səs-səse,
Dağların döşündən yollar çəkilsin,
Yollar kənarında güllər əkilsin,
Nəğmələr bəzəsin vətən mülkünü;
Mən də qoca vaxtı görüm o günü.

Şeyx

Bundan sənə nə var?

Vaqif

Onu duymazsan...

Çıxar əmmaməni, sən keçəl qazsan...

Şeyx

Elm glınah işdir, təmizdir islam, –
Buyurmuş peyğəmbər əleyhüssəlam!

Vaqif

Lal ol! Ləkəlidir qəlbin, niyyətin,
Tiryək satmışsan bəşəriyyətin!

Şeyx

Sən xalqın gözünü açırsan bizə –
O da baş əyməyir bir əmrimizə.

İbrahim xan

Şeyx doğru deyir! Kor qalsın onlar,
Xalq ayılan zaman haqqını anlar...

Vaqif

O kor dediyiniz hirsələnən zaman
Çox bərk yapışacaq boğazımızdan...

İbrahim xan

Birdən Vaqifin əlindəki əsaya baxaraq

Vəzir, əlindəki o əsa nədir?

Vaqif

Rusiya padşahı o zülmkardan –
Yekaterinadan bir hədiyyədir.

İbrahim xan

Aha...

De, sən hara? Rusiya hara?

Yoxsa satılmışsan o kafirlara?

Vaqif

(asamı göstərərək)

Buna şəkil verən bir sənətkardır,
Mənim sənətkara hörmətim vardır.

İbrahim xan

Bəs onu göndərən Yekaterina?

Vaqif

Yalnız nifrətim var, inanın, ona!
Onu da boğacaq gedən üsyanlar,
Azadlıq uğrunda tökülən qanlar.

Şeyx

Bəs ruslar? Bəs ruslar? Bəs o molunlar?

Vaqif

Din ayrı, dil ayrı olsa da onlar,
Yenə beşiyidir mədəniyyətin,
Qədrini çox bilir şerin, sənətin.

Şeyx

(xanı qızıdıraraq)

Aman! Ayaqladı müqəddəs dini,
Bu tanrı düşməni, vətən xaini!

Səslər

Bir buna bax! Məlun!
Aldanmış, qansız!

Şeyx

Satılmış...

Səs

Bimürvət...

Şeyx

Yezid, imansız!

Vaqif

(hiddətlə)

Durun! Mən deyiləm vətən xaini,
Saydım nəbilərin sonsuz sayını.
Min ildir baş əydik yalnız Qurana.
Baxdı gözlərimiz kor kimi ona,
Bizə yasaq oldu başqa kitablar,
Kitabsız bir ömrün nə mənası var?
Didildi daima ixtiyarımız,
Bari, bir gün görsün övladlarımız.

İbrahim xan

Bəs mənim şöhrətim? Bəs tanrı? Bəs din?

Vaqif

Mən bir aşiqiyəm saf ürəklərin...

İbrahim xan

Demək, satılırsan sən şeytanlara!

Vaqif

Tarix cavab verər bu böhtanlara...

İbrahim xan

Bir vaxt təriflədin mənə Eldarı, –
Dağ-dərə tutmayır o qaçaqları.
İndi də rusların tərəfdarısan,
Sən elin dostusan, elin yarısan...

Vaqif

Dünya yaranmamış ötərgi bir səs,
Günəş qaranlıqla yaşaya bilməz...

Çıxır.

Şeyx

(xana)

Başqa bir qisas da siz alın ondan!

İbrahim xan

Buyurun, o nədir?

Şeyx

O da, Xuraman!..
Çəkin bağrınıza o sərvinazı,
Qırılsın Vaqifin qoy ilham sazı!

İlyas daxil olur.

İbrahim xan

İlyas! Gəlib çıxdın? De, nə var, nə yox?

İlyas

Eldarın halına bələdəm az-çox
Tez-tez dəyişdirir o öz yerini,
Tovlayıb azdırır gündə birini.
O qədər artıb ki, yenə qaçaqlar,
Tutmayır meşələr, dərələr, dağlar...

İbrahim xan

Yaxşı, öldürməyə fürsət olmadı?

İlyas

Düzü, qorxuludur Eldarın adı.
Kəndistan yerində çox hörməti var.
Məsəldir: "Qaçığı el özü saxlar".
Belədir babalar dövründən bəri.

İbrahim xan

Onun oylağına yaxın kəndləri
Yandırmaq necədir?

İlyas

Yox, yox, bu olmaz!

(Döşünə döyərək.)

Gələr öhdəsindən lələşin İlyas.

İbrahim xan

Yaxşı, fikrin nədir, bir danış görək?!

İlyas

Bu gündən onlara qoşulam görə.

İbrahim xan

Necə? Nə deyirsən?

İlyas

Belədir, bəli...
Qaçığı öldürər xəyanət əli.
Deyərim: "Məni də asdırırdı xan,
Qaçıb qurtarmışam dar ağacından".
İnanar... Onlara yoldaş olaram.
Bildiyim qisası sonra alaram.

İbrahim xan

Necə? Nə minvalla?

İlyas

Nə varmış buna?
Əvvəl girovcuyam onun qılığna,
Yanıdan getməyib günlü, gecəli,
Qəsdən olacağam onun sol əli.
Bir gün yenə də qılığna girib,
Hərifi birtəhər yuxuya verib,
Bir güllə vuraram lap təpəsinə,
Başını götürüb qaçaram yenə...

İbrahim xan

(gülə-gülə)

Mərhəbə, mərhəbə, İlyas pəhləvan!
Sonra da on para kəndin var, inan!
Olarsan onlara sən də bir ağa,
Çaparsan atını hey sola-sağa.

Tökülər qapına müftə bəhrələr,
Bir də kasıblıqdan görməzsən əsər.

Ilyas

Heç əskik olmayın!

İbrahim xan

Eləsə, di get,
Verdiyin vədəyə tamam əməl et!

Ilyas

Baş üstə, baş üstə, arxayın ol, xan!
Eldar qurtulammaz qurduğum tordan...

Gedir.

İbrahim xan

(şeyxa tərəf)

Sən də Xuramana yaxşı tədbir çək,
Vaqifə göz dağı bu olsun görək!..

Gedir.

Şeyx

(sevinclə)

İndi sevin, Şeyx Alı!
Bəxtinə gün doğalı...
Vaqifi saldın tora,
Qoymadın dinc otura.
İndi xanı dolaram,
Özüm vəzir olaram,
Nə dərdim var, qəmim var!

Sarayda qız balalar
Mənə baxıb göz eylər.
Hər məsələ düzələr...
İndi sevin, Şeyx Alı!
Bəxtinə gün doğalı...

(Oynaya-oynaya çıxmaq istəyir.)

Təlxək

(şeyxin arxasınca)

İndi sevin, Şeyx Alı!
Bəxtinə gün doğalı...

Şeyx

Tfu!

Gedir.

Təlxək

(şeyxin arxasınca)

Yekəqarın, yekəbaş,
Ara düzəldən oğraş!

(Təlxək mütləssir halda Vaqifin arxasınca.)

Nələr gördün, aman, Vaqif!
Nə qansızmış zaman, Vaqif!
Mən demədimmi çox yanma,
Uşaq kimi çox inanma
Bu dünyanın sofasına,
Sarayların vəfasına...

Pərdə

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Saray. Vaqifin evi. Gülnar ölündə bir neçə dəstə bənövşə,
qızlar ilə gəlir.

Gülnar

Bizim sərin meşələr,
Bu körpə bənövşələr!
Gəlin, öpüm sizi mən;
Getsəniz gözlərimdən
Mənə böyük dərd olar.
Ah... bizim dik qayalar...
Havalanı sərindir,
Dərələri dərinidir.
Yaşamağın dadı var:
Gözəl-gözəl adı var
Hər enişin, yoxuşun,
Bir rəngi var hər quşun.
Əsmə, dayan, ey külək,
Ova çıxmış Əli bəy.
O mənim sevgilimdir,
O, ağızda dilimdir.
Tüfəngini yel oysa,
Ayağına daş deyəsə,
Ürəyimə ox batar.
Nə gözəl də boyu var!
O baftalı çuxası,
O düyməli yaxası,
At belinə qalxmağı,
Tərhan kimi baxmağı,
Göz görməyən uzağı
Onun nişan almağı
Söylənilir ellərdə,
Dastan olub dillərdə.

Gülnarın anası Əminə gəlir.

Gülnar

Of, anacan, ana!

Qucaqlaşib öpüşürlər.

Əminə

Qurbanam sana!
Mənim şirin balam, ağıllı qızım.
Sürüdə ayrılan körpəcə quzum.
Yoluna baxmaqdan gözüüm saraldı,
Həsrətin səbrimi əlimdən aldı.
Adam anasını heç unudarmı?

Gülnar

Ana! Əli bəyin heç vaxtı varmı?
Vallah, gələsiydik bu həftə sizə,
Sənin ayrılığın dərd olub bizə.

Əminə

Əli bəy necədir? Damağı çağdır?

Gülnar

Nə var, lap yaxşıdır, şir kimi sağdır.
İndi ova gedib, bu saat gələr.

Əminə

Allaha çox şükür, xoş olsun xəbər.
Burdan kəsilməsin xeyrin ayağı.
Allah göstərməsin sizə göz dağı.
Yaxşı, bir de görüm, özün necəsən?

Gülzar

Özüm? Nə olacaq? Lap yaxşıyam mən.
Əli bəy quş kimi yemləyir mənə,
Deyir, kənd yerindən seçmişəm səni.
Gözündə parlayır qaynar bulaqlar,
Ürək duyduğunu xətiyə saxlar.

Əminə

Zarafət deyil ki, şair oğludur,
Görünür, sinəsi sözle doludur.

Gülzar

Elədir, anacan... dedin ürəkdən
Ana! Şair olmaq istəyirəm mən.
Bilirsən nə qədər sinəmdə söz var?

Əminə

Yox... yox... qadan alım, mən öyrə göz var,
Bircə fərağat dur... göz dəyər sənə!

Vaqif və Vidadi daxil olurlar.

Vaqif

Xoş gördük! Xoş gördük, Əminə bacı!

Əminə

Tanrı göstərməsin sizə bir acı!

Vaqif

(Gülzarın başını qucaqlayaraq)

Bilirsən nə şeytan baladır Gülzar?
Mənim çox ağılı bir gəlinim var.

Vidadi

Düzdür, ağıllıdır qızımız Gülzar,
Südü təmiz olur bizim analar...

Vaqif

Əyləşin, Əli bəy gələr indicə.

Vaqif və Vidadi sol otağa keçirlər.

Gülzar

Görürsən, ana?
Necə mehribandır qaynatam mənə.
Elə bil atadır...

Əminə

Olsun, ay bala!

Əli bəy əlində tüfəng və bir neçə qırqovul oxuya-oxuya daxil olur.

Əli bəy

Əminə xala!

Əminə onun alından, o da Əminənin əlindən öpür.

Yaxşı, xala, bir də görək,
Bir də görək, nə vaxtadək,
Bizdən ayrı dolanıb sən
Yalnız ömür sürəcəksən!

Əminə

Necə, sizdən ayrı niyə?

Əli bəy

Bir qulaq as mən deyənə:
Doğrudan da kənddə təksən,
Çox əziyyət çəkəcəksən,
Daha bəsdir, qarış bizə!
Köçünü çək evimizə!

Gülzar

Ana! Qurban olum sana,
Gəl bizimlə yaşa, ana!

Əminə

Belə, ağ gün görəsiniz,
Xoş dövrənlər süresiniz,
Başınızdan bir tük belə
Pay olmasın qara yelə.

Gülzar

De, köçürsən?

Əminə

Yox, ay bala!
Dövrəni çox sürmüşəm,
Qızımı da köçürmüşəm,
İndi dünyam quru sədir,
Kömürüm mənə bəsdir.
Bir də sizə budur sözüm,
Alışmışdır könlüm, gözüm
Ata-baba yerimizə,
Kənd yaxşıdır yenə bizə.

Əli bəy

Gülzar! Bir suya sal qırqovulları,
Xalama bir plov hazırla, bari!

Əminə

(xurcundan bir cüt corab çıxararaq)

Oğul! Deyirlər ki, qış bərk gələcək;
Sənə toxumuşam bu corabları;
Bilirsən, bunlardır kəndlinin varı.

Əli bəy

Çox sağ ol, çox sağ ol, Əminə xala!

Əminə

Sağlıqla geyəsən, mehriban bala!

Əli bəy

Gəl, ana! O evdə rahatlan bir az.

Her üçü sağ otağa keçir. Vəqif gəlir.

Vəqif

Əli bəy, Əli bəy!

Əli bəy çıxır.

Əli bəy

Nə buyurursan?

Vəqif

Çöldə nə var, nə yox?

Əli bəy

Gördüm Eldarı!
Toplayıb başına qəhrəmanları,
Dağlarla yurd salıb Koroğlu kimi.

Məni görər-görməz sevindi qəlbi,
Dedi ki: – Atana məndən salam de,
Onun köməyindən çox xoşhalam, – de.
Yaxşılıq boynumda qalmayacaqdır.

Vaqif

(pərişan bir vəziyyət alır)

Yazığı saldılar çölün düzünə,
Dünya gözlerimdə qartışır yenə...

(Oğluna.)

Sən insan oğlunun taleyinə bax!
Ona göz dağıdır yerdə yaşamaq,
Lakin ayrılmayır dünyadan ürək,
Ətirlər qoxuyan hər gül, hər çiçək,
Göylərə baş vuran bu qəlbi dağlar,
Dağlar döşündəki sır-sır bulaqlar,
Hər yaşıl mənzərə, hər sarı sünbül,
Güllərin başına dolanan bülbül,
Bizim bu yerlərin gözəl eləti,
Çoban tütəyindən axan bayatı
Həyata çağırır hər zaman bizi,
Yaradır, yaşadır hər nəğməmizi...

Oğlum, düşündükcə, duyduqca dərin –
Qollarda səslənən bu zəncirlərin
Günəşli, gündüzlü bir sabahı var,
Ölsün gələcəyə inanmayanlar!

Vidadi

Yenə inildədi qəlbindəki saz..
Gəlir, seyrə çıxmaq dağları bir az.

Vidadi, Vaqif və Əli bəy çıxırlar. Xuraman gəlir.

Xuraman

Gecə fikir, gündüz fikir...
Nə yurd salır, nə ev tikir.
Elə yazır, yazır yenə...
Bir baxmayırsan mən deyənə.
Eh... bəisin evi yansın,
Gözlərində od qalansın.
Əvvəl şirin dili vardı,
Məni öpər, oxşayırdı.
Qurtarıbdır indi o da,
Dirigözlü düşdüm oda...
Nə bir durur, nə dincəlir,
Nə gözüne yuxu gəlir,
Hey düşünür ağır-ağır,
Üz-gözündən bulud yağır.
Birdən rəngi dönür qana,
Kişi olub lap divana...
Bilməyirəm nə dərdi var,
Günüm, gecəm keçir ağlar.

Qarı daxil olur.

Qarı

Nə şirinsən, nə göyçəksən,
Dərilməmiş bir çiçəksən.
Gözler qalıb yanağında,
Sənin bu gül dodağında...
Nə şirindir suyun sənin,
Lap sərvdir boyun sənin.
Nə xanlar xəbərsən...

Xuraman

Qarı nəne, nə var ki, sən
Belə, bir cür dil tökürsən?..

Qarı

Qələm kimi qaşların var,
Qulac-qulac saçların var.
Ağzın kiçik bir püstədir,
Nə buyursan göz üstədir...

Xuraman

Bıy... dəlidir, nədir qarı...

Qarı

Kimin vardır belə yarı?
Çənəndəcə xalın da var,
Xoş yaradıb pərverdigar,
Od kimidir yanaqların,
Bal kimidir dodaqların,
Nə xanların xərəyisən...

Xuraman

Qarı, bir də, nə var görək?
Mətləbini danış gödək.

Qarı

Hər tələsmə, körpə quzum,
Gözəl balam, gözəl qızım,
Qurban sana qarı nənən,
Xeyir xəbər gətirdim mən.
Gözünü düşüb xanın sana...
Mənə bir xələt alsana!

Xuraman

Nədir, nədir, xanın sözü?

Qarı

Bəli, budur sözün düzü:
Bir gəlinsən gözəl-göyçək,
Geyin xara, geyin ipək,
Boynuna tax daş-qaşları,
Gəl ol xanın gözəl yarı!..
Qabağında qulluqçular,
Asta yeri, xumar-xumar.
Gecə xanın gir qoynuna,
Qollarını sal boynuna.
Ürəyin şad, könülün açıq,
Körpə quzum, ağ günə çıx!

Xuraman

(xoşlanaraq)

Aman... Nələr deyir qarı!
Doğrudurmu bunlar bari?..

Qarı

Xan deyəndə gör nə xandır!
Bıgıburma bir cavandır.
Rüstəmi-Zal bir sərçədir.
Bu, xan deyil, pəhləvandır.

Xuraman

Yox... yox, bəsdir, qarı nənə,
Bu sözləri dəmə mənə,
Of, darıxır, lap ürəyim...

Qarı

Heç darıxma, gül-çiçəyim,
Bir az torpən zirək kimi,
Xan da seni bəsləyəcək
Yağ içində böyrək kimi.

Xuraman

Yox... xoş getməz bu Allaha;
Vaqif məndən...

Şeyx girir.

Şeyx

Aha...aha!..
Yox... qorxub eləmə, qızım, Xuraman!
Səndən razı qalar xalığı-sübhan...
Doğrudur, cavansan... Düşünsən bir az,
Xanın təklifinə zidd getmək olmaz.
Onun yaşatdığı Allah yoludur.
Bütün bu bəndələr xanın quludur.

Gülzar gəlib qapının ağzından qulaq asır.

Bir də yadına sal gözəl cənnəti,
Bil ki, cəhənnəmin hər əziyyəti
Səndən uzaq olar... Göyərçin balam!
Mələklər, hurilər, pərilər səni
Alıb qanadına, gözdirər səni,
Yoxsa əzrayıllar durar gözünə,
Zidd çıxmaq olarmı xanın sözüne?
Razısan?

Qarı

Razısan?

Şeyx

Razısan?

Qarı

Di, din!
Ötsün şirin-şirin tuti dillərin.

Şeyx

Tez ol, bir cavab ver!

Xuraman

(çətinliklə, əzabla)

Razıyam... ancaq...

Şeyx

Bilirəm... hə, Vaqif? Yaşamayacaq!
Xətər gəlməyəcək sənə halına,
Onu heç gətirmə sən xəyalına,
Di, salamat qalın!

Qarı və Şeyx çıxırlar.

Xuraman

Of, nə iş tuturam?... Yatmışam mı mən!
Gör bir nələr çıxdı mənim dilimdən!..
İndi nə deyəcək qonum-qonşular,
Of, yazıq Vaqifin nə günahı var?

Gülzar daxil olur. Xuramana baxır, özünü saxlaya bilməyərək,

Gülzar

Xanım, mübarək!

Xuraman

Nə var?

Gülzar

Ay ləçər,
Bu iş yaraşarmı heç nəslimizə,
İndi nə deyəcək el-oba bizə?

Vaqif, Əli bəy və Vidadi daxil olurlar. Gülnara və Xuramana
heyvətlə baxırlar.

Vaqif

Bu nədir? Bunlara nə olmuş görən?

Əli bəy

Hələ ki, anlaya bilməyirəm mən.

Gülnar

Ata!

Vaqif

Nə var, qızım, nə oldu sana?

Utanma, dərđini aç, söylə mənə.

Gülnar ağlayır. Xuraman o biri evə qaçır.

Əli bəy

Ay qız, de, bir danış!

Gülnar

Nə deyim?

(Ağlayır.)

Vaqif

Gülnar!

De, qızım, de görək, qəlbində nə var?

Gülnar

(utana-utana)

İndicə bizdəydi şeyx ilə qarı,
Mən də qapımızda pusdum onları.

Vidadi o biri evə keçir.

Vaqif

(oğluna)

Hə... deyəsən iş var...

Əli bəy

De, danış, Gülnar!

Gülnar

Gördüm Xuramanla danışır onlar,
Dedilər ki, "Səni çox istəyir xan,
Çıx, ona arvad ol!"

Vaqif

Yaxşı, Xuraman?

Gülnar

Xuraman dedi ki...

Əli bəy

Nə dedi?... Bir din!

Vaqif

Gizləmə... gizləmə, ağıllı gəlin!

Gülzar

Dedi ki, razıyam, gedərəm xana.

Əli bəy Gülzarı o biri otağa aparır.

Vaqif

(*düşüncələr içində*)

Aha, halal olsun bu Xuramana!
Yenə gözlərimdə hava qaralır,
Yenə dağ başını duman, qar alır...
Elə bil, mənliyim çəkilir dara,
Qəlbim sığışmayır dar saraylara.
Burda gözlərimə min qan görünür,
Mənə bu divarlar zindan görünür.
Könül viran qalan bir xanimandır...
Deyib-danışmayır xeyli zamandır...
Mənə nə göylərdən bir təsəlli var,
Nə yerlər ruhumu zövq ilə oxşar...

Xuraman

(*Pərişan daxil olur.*)

Vaqif! Ey sərvərim, ey tacidarım!

Vaqif

İtil gözlərimdən, bivəfa yarım!
Get, atıl mürdarın qan qucağına,
Zülm yuvasına – od qucağına.

Xuraman başını aşağı salıb çıxır. Bir az sükut.

Vaqif

Canan üz döndərdi... Dövrən bivəfa,
Pozuldu gördüyüm hər zövqü səfa.
Saraldı ömrümün çiçəkli yazı,
Qırıldı qəlbimin sədəfli sazi.

Əli bəy acıqlı halda gəlir.

Əli bəy

Ata, qoy öldürüm o mürvətsiz!

Vaqif

Əli bəy, alçalda cinayət bizi;
Bir bax, əllərinə yaraşarmı qan?
Oğlum, yaşatmağa yaranmış insan.

Əli bəy

Bunda qalmamışdır nə namus, nə ar,
Vəfasız olurmuş ögey analar.

Gedir.

Vaqif

(*yalqız və pərişan*)

Düşüb-düşməyəli bu saraylara,
Hələ rast gəlmədim vəfalı yara!
Çəkin boğazımdan mənə min dara,
Çobanlar yaylağı yadıma düşdü.
O təmiz duyğular, o saf ürəklər,
Bənövşə qoxulu sərin küləklər,
Başına döndüyüm güllər, çiçəklər –
Tərhanlar oylağı yadıma düşdü...
Mən ki çox keçmişəm sonalı göldən,
Bir ətir çəkmişəm hər təzə güldən,
Vaqif! Ayrı düşdün obadan, eldən,
Ömrümün növrəği yadıma düşdü...

Öyləşir, qələm-kağız götürülür, şeir yazmağa başlayır.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BƏŞİNCİ ŞƏKİL

Səhər yenidən açılır. Ordugah. Uca bir təpə. Təpənin başında şab Qacarı çadırı. Onun ətrafında başqa çadırlar görünür. At kişimələri, insan səsləri eşidilir. Qacar yuxudadır. Sağ tərəfdəki çadırdan Tamaranın kədərlə şərəpsi eşidilir.

Tamara

Ayrı düşdü tarlan könlüm
Öz mehriban yuvasından,
Göy üzünün durnaları,
Deyin vətən havasından.
Bir dustağam qolum bağlı,
Bir qəribəm sinəm dağlı,
Bir xəstəyəm qəm otaqlı
Ürəyimin yarasından...

Qapıçı

Cana yangın salır əsirin səsi,
Bu ana fəryadı, qadın naləsi.
Anasız ağlaşır körpə balalar,
Bir ad alacaqmış Məhəmməd Qacar...
Yoxmuş bu zalımda vicdandan əsər,
İranda qalmadı sağlam nəsilər,
Dəndü cəbhələrdə laxta-laxta qan,
Bu yenə doymadı içdiyi qandan.

Tamara

Külək əsər, gül bükülər,
Könül yanar, can sökülər,
Gecə-gündüz yaş tökülər
Gözlərimin qarasından...

Qacar yuxudan oyanaraq, çadırın önünə gəlir.

Qacar

(məğrur bir təvə ilə)

Yenə gürcü qızı dördə qər q olmuş.

Qapıçı

Şahim! Sevinməz ki, qəfəsdəki quş...
Görünür yazığın qəlbi qırıqdır,
Hər sözü bir nalə, bir huşqırıqdır...

Qacar

(kinayəli)

Sənin də çox yanır ona ürəyin?

Qapıçı

Yox! Şahim! Hökmüdür bu da fəlayin...

Qacar

(Tamaranı qucaqlayır və sonra hiddətlə itələyərək)

Deyirlər şirindir busənin dadı,
O da kor bəxtimə qismət olmadı.

(Qapıçıya.)

Haydı, get, vəzirə yanıma çağır!

Qapıçı gedir. Qacar qızaran üfqlərə göz gəzdirir.

Yenə də göylərdən od, alov yağır,
Bizə həyat verən günəş də qandır.
Dünya qan üstündə bir xanimandır...
Başıma ildırım töksə də fələk,
Qanlı qılıncımla hökm edəm gerek
Sonsuz dənizlərə, sonsuz çöllərə!..

Qoy qanla sulansın hər susuz dərə!
Qoy qana boyansın güllər, çiçəklər,
Yalnız qan qoxusun əsən külləklər!
Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,
Dünya qan üstündə bir xanimandır.

Vəzir gəlir. Ehtiramla baş əyir, əli ilə düzləri göstərir, yaltaqlanaraq.

Vəzir

Şahim, nə gözəldir bu çiçəkli yaz!!

Qacar

Vəzir! Sözlərimə yaxşı qulaq as!
Yenə od içində yanır bədənim,
Dağlar ağırlıqda dərdim var mənim...

Vəzir

Yaraşmayı bədbinlik siza,
Şeytanı görünür gözlerinizə?

Qacar

Tutaq ki, məşriqdən məğribə qədər
Mənə xərac verdi bütün ölkələr.
Nə olsun? Bədbəxtəm, bədbəxtəm, inan!
Tutaq ki, ildırım, Teymur, Çingiz xan
Hamısı mənəmmiş, nə olsun sonu?
Duyuram dünyanın boş olduğunu...

Yoxdur vəliəhdim... Bir sonsuzam mən,
Nə qədər küskünəm kor taleyimdən!

Vəzir

Şahim, bu düzlərə, çöllərə bir bax!
Komadan-komaya qanad çalaraq
Şərqiylər oxuyan xınlı kəklik,
Sizi qarşılayan güllük, çiçəklik
Deyir xoş buyurmuş böyük hökmdar...

Qacar

Vəzir, bu sözlərin nə mənası var?

Vəzir

Dedim ki, qəlbiniz yumşalsın bir az.

Qacar

Hım... Hım...

Vəzir

Gülürsünüz!

Qacar

Bizə yaraşmaz
Qılınc meydanında kəklik ovlamaq!
Bir bax! Qılıncımda qanlara bir bax!
Min mələk uçsa da gülümsəyərək,
Gərək yumşalmasın cəbhədə ürək!

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar!
Sizdə fəzilət də, ədalət də var.

Qacar

Xeyr, vəzilətdən dəm vurma, vəzir,
Dayan bir qul kimi ömrə müntəzir!
Bil ki, bahq qəder qanım soyuqdur,
Min vəz eləsən də mənası yoxdur!..
Bir boynu olsaydı bəşəriyyətin,
Onu bir qılıncı vurardım yəqin!..

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var...

Qacar

Məni uşaq vaxtı axtaladılar,
Uzuldum dünyanın hər nemətindən,
Qisas almaıyam bu dünyadan mən!

Vəzir

Şahim, olmasa da vəliəhdiniz,
İran torpağına hakimsiniz siz.
Şikayət etməyin taleyinizdən,
Oğlunuz, qızınız deyilmi vətən?

Qacar

(kinayəli)

Vətən! Çoxmu sevirsən mənə o vətən?
Mənə həcv yazır hər yoldan ötən...
Çox da tərifləmə mənə vətəni,
Bu qılınc olmasa, yeyərlər mənə!

Vəzir

İndi nələr keçir ürəyinizdən?
Tiflisi yandırdıq, oda qaladıq.

Bütün ellərini soyub taladıq,
Yenə də hirsiniz soyumadı mı?

Qacar

Dünya tanımamış hələ adımı...
Görək qan altında qalsın bu dağlar,
Bağlansın qapılar, sönsün ocaqlar,
Könüllər ayrılısın sirdaşlarından,
Çaylar yaradılsın göz yaşlarından!

Vəzir

Şahim! Vəcdəniz sonra ağrıyar...

Qacar

(kinayəli)

Vəcdən!
O nə məndə, nə də səndə var!..
Gəlib çıxmadı mı bizim elçilər?

Vəzir

Xeyr, Qarabağdan yoxdur bir xəbər,
Deyirlər arıfdir o İbrahim xan;
Deyirlər dərs alır Molla Pənahdan.

Qacar

O kimdir?

Vəzir

Şairdir, ləqəbi "Vəqif".
Yaranmış, deyirlər, hər elmə vəqif.

Qacar

Yox bir, patavalı, çoban bir ölkə
Böyük Firdovsilər yaratdı bəlkə...

Vəzir

(qorxa-qorxa)

Şahim, siz özünüz... azərbaycanlı...

Qacar

Nə?.. Mən?.. Mən?
Çoxdandır atmışam onu üstümdən.

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var.

Qacar

(qapıçıya)

Yoxlayın, hardasa əsir gürcülər –
Gəlsin vuruşmağa o iki nəfər!

Sərkərdə

(daxil olaraq)

Şahim, qayıtmışdır bizim elçilər.

Elçilər gəlir. Şahın hüsurunda baş əydikdən sonra cavab məktubunu
şaha verirlər.

Qacar

(məktubu vəzirə verərək)

Oxu, gör nə yazır Qarabağ xanı!

Vəzir

(məktubu açaraq heyrətlə)

Şahim! Bu ki şeirdir, bəs cavab hanı?

Qacar

Oxu, deyirdin ki, şairləri var,
Yəqin ki, cavabı mənzum yazmışlar.

Vəzir

(həyəcanla oxuyur)

“Aldıq məktubunu, Məhəmməd Qacar,
Tərhan oylağında sar ola bilməz!”

Qacar

(hiddətlə)

Sar ola bilməz!...

Vəzir

“Bu dünya qalmamış ulu şahlara,
Zülm də, zalım da var ola bilməz!”

Qacar

Var ola bilməz!..

Vəzir

"Göyden başımıza odlar da yağsa,
Bu ellər baş əyib xar ola bilməz.
Mayan turş ayrandır, zətin qırıqdır,
Söyüd ağacında bar ola bilməz.
Basma ayağını bizim torpağa,
İlandan, eqrəbdən yar ola bilməz!"

Qacar

(son dərəcə hiddətlə)

Aha! Cürətə bax, cəsəretə bax!
Vəzir! De, necədir kəklik ovlamaq?
Xəbərdar eləyin sərkərdələri,
Hücuma toplansın bütün əsgəri!
Gurlasın dağlarda şeypurun səsi,
Sabah alınmalı Şuşa qələsi!

İki nəfər gürcünü gətirirlər.

Vəzir

Şahim! Gürcülərdir...

Qacar

Əsir gürcülər!
Sabah bu dağlara gün doğan zaman
Asılacaqsınız dar ağacından.
Soyunun, vuruşun, şərtim var yalnız:
Soysun dərinizi, dimaqlarınız,
Görünsün gözlümə qıpırmızı ət...
Qoy alsın ürəyim bir yeni qüvvət!
Sabah hücum vardır...
Tez olun, döyüşdə sağ qalan nəfər
Azad olacaqdır!..

Şaliko

Şahim!

Qacar

Müxtəsər!

Şaliko

Şahim, biz qardaş... birdir qanımız,
Birdir vicdanımız, birdir canımız...

Qacar

Necə? Qardaşınız?

Gürcülər

Bəli!

Qacar

Vəzir, bax!
Bu oyun doğrudan ləzzət olacaq!

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var...

Qacar

Tez olun, vuruşun!

Şaliko

Gəl, qardaşım, gəl!
Onsuz da qapını açmışdır əcəl!

Gəl mənə parçala öz əllərinlə,
Sonra baş götürüb dön bir ağ yelə,
Qayıt evimizə, gözləyir anan;
Barı, kor olmasın o ağlamaqdan,
Sən qayıt, qardaşım, barı yaşa sən,
Mən ölsəm də ölüm, sən sonbəşiksen.
(Gürcülər soyunub vuruşmaq istərkən)

Kiçik gürcü

Ah! qolum qalxmayır!

Tamara çadırdan çıxarsaq, gürcülərin arasına atılır, qollarını açaraq,
şəba tərəf baxır. Sükut. Qacarın vəhşi qohqəhələri. Bu an arxada –
orduda üsyan qalxır. Bir nəfər əsgər yüyürərək Qacarın qarşısında durur.

Əsgər

Bəsdir! Vuruşmaqdan yorulduq daha,
Barı, kor vicdanın baxsın Allaha!
Arvad-uşağımız İranda acdır,
Bir parça çörəyə, suya möhtacdır.
Bəsdir, bir doymadın içdiyin qandan...

Qacar

(qılincini çıxararaq)

Xain! Sən orduya fitnə salırsan?

Qılinc davası qopur, vuruşa-vuruşa arxaya çəkirlər. Səhnədə yalnız
qapıçı və gürcülər qalırlar.

Qapıçı

Di, qaçın! Tez qaçın, indi fürsət var,
Odur bax, hazırdır yəhərli atlar!
Sabah olarsınız doğma vətəndə.

Tamara

Çox sağ ol, qardaşım, sonra qaç sən də.

Gürcülər qaçırlar.

Qapıçı

(Qacarın arxasınca kinlə baxaraq)

Elə zənn etmə ki, qapıçım mən,
Bir az seçiliyəm nökrələrindən...
Fürsət axtarıram, gələr bir zaman,
Doyunca içərəm sənə qanından!

Pərdə

ALTINCI ŞƏKİL

Qarabağ. Qalın meşəli bir dağ. Dağ başında qala görünür. Meşənin otoyunda
Eldarın dəstəsi. Bəziləri ayaq üstə, bəziləri də oturub söhbət edirlər.
Ocaq tüstülənir. Bir ağacdən soyulmuş toğlu asılmışdır.

Kürd Musa

(bəyati oxuyur)

Qərənfələm qələmsiz,
Qərarım yoxdur sənsiz,
Yorğanına od düşsün, –
Necə yatırsan mənə?

Ceyranam, düzə gəlləm,
Otlaram düzə gəlləm,
Yüz il qəzəmət çəksəm,
Qurtarsam, sizə gəlləm.

İkinci qaçaq

Can, can, qurban olum o nəfəsinə!

Birinci qaçaq

Ay Musa, bir güldür məclisi yenə!
Dəniz, qurban olum, bildiklərimdən!

Kürd Musa

Yox, Molla Nəsrəddin deyiləm ki mən.
Yaz ola, dovğa ola yarpızla,
Yay ola, sorin sular sal buzla,
Payız ola, pendir-çörək qarpızla,
Qış ola, isti otaq, bir qızla...

(Gülüşürlər.)

İkinci qaçaq

Ay can, ay can!

Birinci qaçaq

Yuxuna girsin!

İlyas

Eh, nə deyim Eldara,
Bizi saldı avara...
Yatağımız daş, qaya,
Ömrümüz getdi zaya.

Kürd Musa

Aşna! Deyən yenə sən
Yumurtası tərs gələn
Toyuq kimi ötürsən?..

İlyas

Eh... Ay Musa, düzü, mən
Soyumuşam bu işdən...

Kürd Musa

Bəs sən ağa, mən ağa,
İnəyimizi kim sağa?

İlyas

Batmaq olarmı xana?
O top, tulfəng, topxana
Zərəfatdır, ya nədir?

Kürd Musa

Gədə lap divanədir,
Bir gözüme doğru bax!
Bilirsənmi, ay axmaq,
Könlü balıq istəyən
Gərək girsin dənizə.

İlyas

Mat qalmışam lap sizə.

Kürd Musa

Qorxutmasın səni xan,
Yapışb boğazından
Boğarıq sərçə kimi.
Bir də, İlyas, məsəl var:
El yığılsa bir yərə,
Vallah, kərəm sındırar...

Eldar gəlir.

Eldar

Can, ay Musa, gözüm, Musa!
Sənə yoxdur sözüm, Musa!
Kürd qızından belə oğul?

(Qolumu Musanın boynuna dolayır.)

Ad mənimdir, hünər sənindir...

Kürd Musa

Yox bir...
Yox bir... sən dolama görək.

Eldar

Vallah, düz deyirəm, pələngsən, pələng!
Nə qədər qurtardın sən məni dardan,
Qanı dize çıxan vuruşmalardan.

Qaçqlar çoxlaşır, Eldar onlara baxıb sevinərək.

Gözlə gələcəyi görürəm sizdə,
Dünyanın gücü var əllərinizdə.
Biz ayrı düşsək də aşnadan, yardan,
Görək çəkinməyək borandan, qardan!
Bir də, ataların bir məsəli var
Şanada bal tutan barmağın yalar.
Bələdir, ay Musa?

Kürd Musa

Elədir, elə,
Hər damcı qüvvədir bir daşqın sələ...

Eldar

Bir ağ gün görmədi bizim sonalar,
Öldü diri gözlü yazıq analar.
Yeri şumlayan biz, onu öken biz,
Böyük sarayları qurub tikən biz.
Qışın şaxtasında taxıl becərən,
Nə rahatlıq görənlər, nə yuxu görənlər
Bizik, biz! Yəni də öldük acından,
Asıldıq hər zaman dar ağacından.
Taladı qurd kimi eli dağalar,
Nə bəydo insaf var, nə xanda qan var.
Nə vaxt qurtarıcaq pis gündən insan?!

Kürd Musa

Ay Eldar! Doğrudan bu bəylər ki var,
Bir azca arpası çox düşən zaman
Yabı cinsi kimi şllaq atırlar...

Gülüş.

Eldar

İndi də dişini qıcamış Qacar...
İranı talayan o qart canavar
Gəlir sürüsilə bizi soymağa,
Töküdü qanlardan içib doymağa...

Şaliko, kiçik gürcü və Tamarı həyəcanla gəlirlər.

Eldar

Kimsiniz, qardaşlar? Danışın, görək!

Şaliko

Zalım Məhəmməd Qacar,
Bizi soyub taladı,

Of... o qanlı hökmdar
Bizi oda qaladı.
Çox vuruşdu gürcülər,
Bəzən basılır hünər.
Bu dəfə basdı Qacar,
Bizi əsir aldılar.
Qana döndü dağ, dərə...

Eldar

Yaraşmayır basılmaq
Qəhrəman gürcülərə!

Şaliko

Oldu, bir işdir bu da.

Eldar

Sonra?

Şaliko

Bizi əsir aldılar,
Ayrıldıq obamızdan,
Öz isti yuvamızdan,
Bu həsrətlə sarıldıq,
Ancaq qaçıb qurtardıq
Zalımın əllərindən

Eldar

Aha... Bildim...

Şaliko

İndi sen
Qərīb görsən də bizi,
Görək hər üçümüzü
Salamat buraxasan!

Eldar

(gülür)

Göz üstə yeriniz var,
Bizim əziz qardaşlar!
Tanıyıram o dağları,
Durna gözlü bulaqları.
Çox keçmişəm hər gölündən,
Gürcüstanın dost elindən
Var onlarda namus, hünər,
O yediyim duz-çörəklər
Unudulmaz bu dünyada,
Bir yaxşılıq getməz bada...
Ayə, ay uşaqlar!

(Ağacdən asılmış toğlu cəmdəyinə işarə edərək.)

Onu düşürün,
Tez olun, yaxşı bir kabab bişirin!

Tamara

Sağ olun, çən gəlir, hava qaralır;
Sonra gecikərik, gün də daralır...

Eldar

İxtiyar sizindir, bizim bu dağlar
Sizin evinizdir, indi uşaqlar
Aparıb ötürsün sizi Tiflisə!

Şaliko

Böyük bir yaxşılıq olar bu bizə.

Eldar

Yox, yox! Bu borcumdur, borcumdur mənim!

(Şaliko)

Bura bax, qardaşım mindi şah Qacar –
O sizi talayan dişi canavar
İndi də göz dikib Azərbaycana.

Şaliko

Şahlar hökm verir gündə min qana.

Eldar

Bəs biz? Biz neyləyək? – Yığışın, gəlin,
Qüvvəti çox olar birləşən elin.
Gəlin qardaş olsun tüfənglərimiz;
İlanın başını ayaqlayaq biz!..

Şaliko

Doğrudur, qardaşım, üç günə qədər
Çatar köməyinə bizim dəstələr.

Eldar

Sizə inanıram, var olun, gəlin,
Tozu da qalmasın qanlı heykəlin!

Şaliko

Biz gedək, vaxt gecdir.

Eldar

Dayanın bir az!
Musa!

Kürd Musa

Bəli.

Eldar

Bəri qulaq as!
Götür beş-altı atlı,
Atları quş qanadlı,
Qonaqları özün apar.
Bir də, Musa! Mən ölüm,
Gözlə, başına dönüm
Yolda-izdə bir xata
Toxunmasın bunlara.

Kürd Musa

Uşaqsan?! Uşaqsan?!

Şaliko

Sağ olun, qardaşlar!

Eldar

Göz üstə, göz üstə!

Gürcüləri böyük hörmət və sadıqla yola salırlar. Qocu bir qarı
Eldarın yanına gəlir.

Eldar

Qarı, hardan belə?

Qarı

Heç, oğlum, Eldar!
Bilirsən, köməksiz olur qarılar...
Var-yoxdan qalmışdı birçə inəyim,
Oydu göz dikdiyim, oydu köməyim.
Onu da bu gecə zorla aldılar,
Məni diri gözlü oda saldılar...

Eldar

(acıqlı)

Kim aldı, ay nənə?

Qarı

Kim aldı? İlyas!

Eldar

(İlyasa qəzəblə baxaraq)

Alçaq, utanmaz.

Arşak

(Eldara)

Gözüm su içməyir İlyasdan, düzü,
Belosi güdaza tez verir bizi!..

Eldar

Bu saat sal görüm tufəngi yerə!

İlyas tufəngi atır, başını yerə dikir.

Eldar

Di get, yerin olsun o boş mağara,
Tufəng yaraşmayır namussuzlara!..

(Eldar cibindən pul çıxararaq qarıya verir.)

Al, nənə! Özünə get bir inək al,
İndiden adını qoyuram "Maral".

Qarı

Sənə qurban olsun bu qoca nənən,
Dünyada kasadlıq görməyəsən sən!

Gedir.

Eldar

(acıqlı, İlyasa)

Tfu... sənin üzünə! Buna bax, buna;
Mən də inanmışam namərd oğluna...

İlyas

Qələt eləmişəm, bir xatadır bu,
Bir də eləməyəm ömrüm uzun.

Eldar

(tufəngi İlyasa qaytararaq, azca müləyim)

Axmaq! Koroğlunun bir təmiz adı
Xanlarda, bəylərdə tutar qoymadı.
Bir də bu qələti...

Əli bəy tez oraya gəlir, Eldarla görüşür. Hamı yığılıb ona qulaq asır.

Əli bəy

Eldar! Bir qulaq as, qulaq as, Eldar!
Basqına keçmişdi Məhəmməd Qacar.
Atam çıxmışsa da vəzirliyindən,
Deyir yad əllərə keçməsin Vətən.
Bilirsən, o yanır pərvanələr tək,
İndi nəyin varsa Əsgəranə çək.

Qacarla vuruşun arxa tərəfdən, –
Atamın fikrini söyləyirəm mən.
Qaldı xan... – həmişə əlimizdədir,
Vətənin gözləri indi bizdədir.
Bu yurda qoymayaq zalım Qacarı,
Talana getməsin ellərin varı!

Eldar

Çox gözəl, Vaqifə öz elə ki, sən
Kənara çıxıram onun sözündən

(Öz dastasına dönür.)

Vətən torpağının böyük bir oğlu,
Vidamı bir böyük eşq ilə dolu,
Bizi dəvət edir qışdan bahara –
Azadlıq uğrunda vuruşmalara!

Ura çəkib hücumu keçirir.

Pərdə

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Dağlıqdır, arxada şiddətli top səsləri, tüləng səsləri eşidilir. Dağ arxasından,
Qacarın ordusu tərəfindən yandırılmış kəndin alovları göyə qalxır.
Uzaqdan arvad-uşaq fəryadları eşidilir.

Qacar

(dağ başından yanan kəndin alovlarını seyr edərək)

Yan, yan, tərlənlərin yaşıl yuvası!
Ruhuma can verir ölüm havası...
Çıxsın asimana odlar, alovlar,
Göylərdən od töksün yerə ruzigar!

Yan, yan! Kömür olsun hər qaya, hər dağ,
Baş əysin hökmümə bütün Qarabağ!
Üzsün qan içində gəlinlər, qızlar,
Yerdə göyərçinlər, göydə ulduzlar.
Ana qamındakı o qandanam mən...
Bütün kainata qan olsun kəfən!
Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,
Dünya qan üstündə bir xanimandır...

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var.

Qapıçı

(Qacara yaxınlaşaraq)

Şahim! Bağışlayın, hüzurınıza
Bir kəndli gəlmişdir, sözü var sizə.

Qacar

De, gəlsin!

Qapıçı

Gəl, ata, gəl, budur Qacar!

Qoca kəndli yaxınlaşır.

Qoca

Sizə bir sözüm var, böyük hökmdar!
Mən bu yanan kəndin ağsaqqalıyam,
Ellərin dərindən bir az halıyam.
Yanır od içində körpə uşaqlar,
Bizim kəndlilərin nə təqsiri var?

Əmr edin, dayansın yağınlər, bər,
Xərəbə qoymayın bu obələr!
Bu dağlar qoymunda əslən yatmışdır,
Burdə koroğlular at oynatmışdır...

Qacar

(hiddətlənərək qocanın səsinə kəsir)

Yaxşı! Sus, qoca köpək!

(Kinayə ilə.)

Burdə koroğlular at oynatmışdır...

Qacar gedir.

Qoca

(Qacarı arxasınca)

Ah, cəllad, bımürvət! İndi qulaq as,
Süleyman dünyası sənə də qalmaz.

(Qalxıb gedir.)

Qacar yəni qayıdır. Qaya başında dayanır. Bu arada
Qacarı sərkərdəsi tolosik gəlir.

Sərkərdə

Şahim! Arxa cəbhə çox qorxuludur,
Elə bil, doğrudan cəhan yoludur...
Eldarın dəstəsi gəlir irəli,
Qırır sərchə kimi bizimkiləri,
Odur yaxınlaşır! Gizlənin, bəri...
Tutaq qabaqdakı qayalıqları,
Oralar çox bərkdir...

Qacar

Cəkin atları!
Biri bölük göndərin arxaya sarı,
Qabağı saxlasın gizləninə biz.

Sərkərdə

Budur, burdadır ki, əsgərlərimiz.

Qapıçı gəlir.

Qapıçı

Şahim! Qarabağın şeyxidir gələn.

Qacar

De, gəlsin!

Şeyx bir dəstə oyan ilə gəlir.

Şeyx

Ey şahim! Ey fəxri-vətən!
Sizin yolunuza gözləyirdik biz,
Sizə duaçıdır nəsillərimiz...
Buyurun, qapımız açıqdır sizə;
Yurdu tapşırıq əllərinizə.

Qacar

(kinayə ilə)

Yaxşı, bəs nə oldu, o İbrahim xan?

Şeyx

Siz arxayın olun İbrahim xandan!
Bu gecə qaçmışdır o Dağıstana!

Qacar

Ha... ha... ha... Qaçmışdır kələbaş dana!
Yaxşı, qoşul bizə, bizimlə də get,
Bu vəhşi dağlarda bələdçilik et!

Şeyx

Buyurun, buyurun!

Gedirilər. Bir bölük oşqer danışa-danışa qabağa gəlir.

Teymur

Əlimiz, dişimiz, tūfəngimiz qan,
Yorulub bezmədik vuruşmalardan...
Dünyadan doymadı şahların gözü,
Lap cana doymuşam bunlardan, düzü.

Əsgər

Dava meydanında bir əsgərlik biz,
Nə desə hazırıq, öz sərkərdəmiz,
Sən nə danışsan?..

Teymur

(kinayəli)

Bir əsgərlik biz!..

Yıxır evimizi öz əllərimiz...
Axmaq! Bu dediyin davalarda sən
Gülləyə rast gəlib it kimi olsən,
Şahların keyfindən nə azalacaq?

Əsgər

Orduya pozğunluq gətirmə, sarsaq!
Bizi qırıb töküür bir qaçaq Eldar.

Teymur

Nə qədər qırsa da, onun haqqı var;
Bu torpaq onundur!

Əsgər

Aha!.. satqınsan!

Qılınc vuruşma keçirlər. Əsgərlər toplaşır, iki tərəf olub vuruşurlar.
Bu halda Eldarın dostəsi görünür. Vuruşma gedir. Teymur və bir neçə
əsgər Eldar tərəfə keçirlər.

Teymur

Biz də sizinləyik, gəlin, qardaşlar!

Eldar

And için qılınca!

Əsgərlər qılıncı əd içirlər. Vuruşma davam edir. Qacarın əsgərləri
qaçmağa məcbur olurlar. İlyas arxadan Eldarı vurmaq istəyir,
tūfəng açılır, ikinci dəfə atana qədər Kürd Musanın gülləsi onu yıxır.

Eldar

Bu nədir, ay Musa?!

Kürd Musa

Nolacaq?! Heyvan
Vurmaq istəyirdi səni arxadan.

Eldar

Yaxşı, di durmayın, dayanmaq olmaz!

Kürd Musa

Tələsmə, gözləyək burdaca bir az,
Arxada qalanlar gəlib çıtsınlar.

Bu arada Əli bəy bir neçə adamla tələsik gəlir.

Əli bəy

Ayə, hardasınız?.. Eldar, ay Eldar!

Eldar

Əli bəy, sən hardan? Tez ol, bir danış!

Əli bəy

Eldar! Daha bizə ümid qalmamış,
Çəkilin meşəyə, çəkilin, Eldar!
Nahaq qırılmasın bizim adamlar.

Eldar

(hirsli)

Əli bəy! Nə olub? Bir danış, niyə,
Sən nə danışırısan? Necə, geriye?

Əli bəy

Qaçdı tülkü kimi, dan...
Qaçdı İbrahim xan, açıldı yollar,
Bizə qəh-qəh çəkib güləcək Qacar.

Arşak

(son dərəcə hiddətli)

Ax! Namərd... Deməli, boş qaldı qabaq!

Eldar

Vətən torpağına xəyanətə bax!

Kürd Musa

Güllə qabağında canından qorxan,
Qurumsaq!

Eldar

Yox... yox... Basılmaz Vətən!
Hələ bu dağlarda ölməmişəm mən.
Durmayın, çəkilin tez meşələrə!
Bizim yuvamızdır bu dağ, bu dərə.
Böyük bir qüvvətlə yenə gələrik,
Qacarın üstünə biz də gülərik.

Eldar gedir, adamları da onun arxasınca geri çəkilirlər.

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Qarabağ. Şuşa qalası. Xan sarayı. Qacarın kef məclisi. Məclisdə ayanlar,
bəylər iştirak edirlər.

Qacar

(böyük bir qürurla)

Keçdi pəncəmizə gözəl Qarabağ,
Öpsün qılıncımı hər qaya, hər dağ,
Mən Qacar nəsliyəm, şahlar şahıyam,
Mən də yer üzünün bir Allahıyam.
Gərək biz qoymayaq daşı daş üstə,
Atın yığın-yığın leşi baş üstə!
Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,
Dünya qan üstündə bir xanimandır!..

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də, ədalət də var.

Şeyx

Ey böyük hökmdar! Ey ulu Qacar!
Sizdəki qüvvətə baş ayır dağlar.
Biz də sayənizdə ömür sürürük,
Bu fani aləmdə ağ gün görürük.
Sizə kömək olsun böyük Yaradan,
Bu müqəddəs kitab, müqəddəs Quran.

Qacar

Rəqqasələr gəlsin!

Rəqqasələr oynayı. Qacar onların birini öpür. Birdən
qızın döşündən itələyərək.

Deyirlər şirindir busənin dadı,
O da kor bəxtimə qismət olmadı...

(Xanəndələrə kinaya ilə.)

Belə deyirlər ki, ağladır yeri
Sizin Qarabağın xanəndələri.
Hünəriniz varsa, biri "Rast" oxuyun!

Xanəndə

(oxuyur)

Gözüm yollarda qalmışdır, xəbər yox Kür qırağından,
Usanmaq bilməyir könlüm yaşılbaşlar sorağından.
O yerlər min xəyal eylər, təbiət şərə layiqdir,
Öpər bülbül səhər tezdən gülün yaqut dodağından.

Çəmənlər, yasəmənlər göz vurub, min cilvə göstərsə,
Durar könlüm, çıxar seyrə həyatın qəm otağından...
Keçər aylar, keçər illər, yaz, ey Vaqif, ömür azdır,
Düşər bir gün laçın könlün şeir-sənət marağından.

Qacar

Qəzəl Vaqifindir?

Şeyx

Bəli, Vaqifin!

Qacar

Nə oldu? Onu tez tapıb gətirin!

Sərkəndə baş əyib çıxır.

Vəzir! Bu doğrudan böyük qüdrətdir,
Hər sözü, söhbəti canlı sənətdir.
Böyük təhlükədir bu şair bizə,
Sən nə fikirdəsen?

Vəzir

Nə deyim sizə,
Buyruq sizinkidir, adil hökmdar,
Sizdə fəzilət də var, ədalət də var...

Şeyx

Şahim! Təhlükədir Vaqif, doğrudan,
Onu gözünüzdən qoymayın bir an...
Deyir, qanunlarda yoxdur həqiqət,
Deyir ki, pərdədir bütün şəriət,
Nədənşə el-oba çox sevir onu,
Bilməyir bu qədər tərs olduğunu.

Bir də, bərk dostudur o qaçaq Eldar –
Sizin düşməniniz, bəli, o mürdar!
Vəqif yaşadığca – qorxudur bizə,
Şair görünməsin gözlerinizə!...

Qacar

Yazdığı cavabdan bilmisəm onu,
Dayan, sovuraram göyə tozunu!
Qoy gəlsin, əylənib gülüşək bir az,
Bizim dilimizi o bağlayımmaz.

Təlxək hürə-hürə gəlir.

Qacar

Təlxək, yenə hürürsən?

Təlxək

(əyanları göstərərək)

Şah sağ olsun, bu sürüyə
Bəs bir köpək deyil gərək?

Həm gülür.

Qacar

Təlxək, söylə, mənə çoxmu sevirsən?

Təlxək

Şahim, yaranmadan qulunuzam mən...

Qacar

Bir də görüm, mənə əsir alsalar,
Qaranlıq zindana tutub salsalar,
Neylərsən?

Təlxək

Neylərəm? Neylərəm? Aman!..
Keçərim yolunda baş ilə candan...
Sizi zindanlara salsalar əgər,
İnsan boğazlaram düz otuz nəfər...

Qacar

(ayağa qalxıb qızıl kəmərinə göstərərək)

Təlxək, kəmərimin qiymətidir bu.

Təlxək

Şahim! Elə mən də bilərəm bunu.
Kəmərdən qiymətli sizdə nə var ki?

Gülüş. Vəqifi gətirirlər.

Qacar

(heyratla)

Aha... baş əyməyir hüsurumda bu!

Şeyx

Yoxdur vicdanında qanun qorxusu.

Qacar

(Vəqifə)

Şair, hökmdarın hüsurundasən!

Vəqif

Bunu sizsiz belə düşünürəm mən.

Qacar

Bəs baş öymədiniz?

Vaqif

Öymədim, bəli!
Öyilməz vicdanın böyük heykəli...

Qacar

Qılınclar toqquşub iş görən zaman,
Neylər dediyiniz quru bir vicdan?

Vaqif

Vicdan dedikləri bir həqiqətdir –
Beşiyi, məzarı əbədiyyətdir...

Qacar

Bəs zindan necədir, qaranlıq zindan?!

Vaqif

Soyuq məzara da zinətdir insan.

Qacar

Yenə göylərdədir şair xəyalın?

Vaqif

Əzəldən hüdudu yoxdur kamalın...

Qacar

Aha... sınıyırdım idrakınızı,
Doğrudan bir şair görürəm sizi,
Xoşbəxt xəlvə eləmiş sizi Yaradan!

Vaqif

Dünyada qalacaq yalnız Yaradan!..

Qacar

Çox gözəl, çox gözəl, inanın ki, mən
Sizin ruhunuzu sevdim ürəkdən.
Bu dövlət, bu cəlal, bu şanlı saray,
Göylərin bürsəsi o ulduz, o ay
Sizə tapşırılsın bu gündən görək.
Ancaq bir şortim var.

Vaqif

Buyurun görək!

Qacar

Görək fars dilində yazsın sənətkar.

Vaqif

Azəri yurdunun oğluyam mən də,
Az-az uydururam yeri gələndə.

Qacar

Yaxşı, gəl əl götür bu inadından,
Bu qədər naşükür olmasın insan!

Vaqif

Aldada bilməmiş dünyanın varı
Bir məslək eşqilə yaşayanları!
Mən ellər bağında azad bir quşam,
Mənsəbə, şöhrətə satılmamışam!..

Vəzir

Yaxşı da... Çarılı kiçik bir ölkə
Böyük Firdovsiler yaratdı belkə?..

Vaqif

Dayan! Bu bağcanın hər bir budağı
Üstündə min çiçək, min dil bitirmiş.
Sizin güldüyünüz çoban torpağı
Nizamilər, Füzulilər yetirmiş!

Qacar

(kinayə ilə)

Nizamiyə bax... Füzuliyə bax...

Vaqif

Güneşi örtse də qara buludlar,
Yenə Güneş adlı bir qüdrəti var.

Qacar

Görünür Güneşə iştahan vardır.

Vaqif

Güneşdən gizlənən yarasalardır...

Şeyx

Buna qulaq asmaq çətin peşədir.

Vaqif

Niyə, qulağınız çoxdan şəşədir –
Böhtan eşidəndə qızarıb yanar,
Doğru söz gələndə pambıq tıxanar.

Vəzir

Sizin sözünüzün kəsəri azdır.

Vaqif

Oxuyan bülbüldür, dinləyən qazdır!

Vəzir

Of... Məndə olsaydı bundakı hünər!..

Vaqif

Ağılsız köpəklər ulduza hürər,

Qacar

(vəzirə)

Dİ, ver cavabını, nə durmusan? Din!
Hə... yenə döyüklər sarsaq gözlərin!..

Vaqif

Neyləsin, yazığın nə təqsiri var?
İşıq güclənəndə çaşar qarovlar...

Şeyx

(kinayə ilə)

Şairə sənətdir tikanlı sözlər.

Vaqif

Sözdən qızarmaz ki, bozarmış üzlər...

Qapıçı daxil olur.

Qapıçı

Şahim, bir qoca var, gəlsin içəri?

Qacar

De, gəlsin.

Vidadi daxil olub təzim edir.

Vidadi

Hakimin hökmü, hünəri
Onun vicdanilə qardaş olmalı!
Bizə qalmayacaq dünyanın malı...

(Vaqifi göstərərək.)

Şairdir... qəlbi var, şirin sözü var,
Böyük bir ölkənin onda gözü var,
O ölsə... dağlar da dil deyib ağlar,
Əfv edin... yaxşılıq qalır yadigar.

Qacar

Dinin düşmənidir, o, ölsün görək!

Vidadi

Xeyr! o Vaqifdir, eşqə gələrək
Bəzən qamçılایr zamanəsini,
Allah da çox sevır şerin səsini.

Qacar

(acıqlı)

Allah da çox sevır? Allaha yalvar,
Onun məndən də çox ədaləti var,
Əgər bacarırsa, qoy sağ saxlasın...

Vidadi

Siz hökmdarsınız...

Qacar

Yaxşı, qoca, mən,
Artıq öl çəkirəm ölüm fikrindən,
Ancaq kəsəcəyəm yazan əlini,
Bir də həcv deyən acı dilini.
Razısan?

Vaqif

Razıyam, böyük hökmdar!..
Mərhəmət sahibi olur ağalar.
Eyb etməz, sizə də çatar bir əvəz,
Qatır cinsisiniz, doğub törəməz.

Qacar

Vaqif, indi get,
Saray həyatını bəsbütün tərk et,
Görək yaşamasın qədrnaşınas!

Vaqif

Sənsə həqiqətin ağzına daş bas!
Mən az görməmişəm bu sarayları,
Burda göyə çıxan ahü vayları...
Görmüşəm şahların vəfasını mən,
Xanların zülmünü, cəfasını mən.
Görmüşəm zamanın min rüzgarını,
Dustaqların göz yaşlarını.

Nifrət! Qan çanağı taclara nifrət!
Var olsun azadlıq, bir də məhəbbət...

Çıxır.

Qacar

(hiddətlənərək, Vaqifin arxasınca)

Aparın, aparın onu zindana,
Göz dağı çəkdirin Azərbaycana!

Vidadi

Qızılı udsa da qara torpaqlar,
Yenə qiymətini özündə saxlar...

Çıxır.

Qacar

Bəri bax, dayanma, burda Zülfüqar!
Vaqifi zindana sən özün apar,
Bir quş da səkməsin onun yanından!

Qapıçı

(ikimənalı)

Baş üstə, yatmaram gecəni bir an,
Əsən küləkdən də gözlerəm onu...

Qacar

Mənim vicdanım da, qəlbim də qandır,
Dünya qan üstündə bir xanımandır!..

Vəzir

Buyruq sizinkidir, adil hökmdar
Sizdə fəzilət də, ədalət də var...

Qacar

(dəlicəsinə)

Dağılın, dağılın, boğuldum yenə...

Həm çıxır.

Qacar

(öz-özünə)

Nə deyim, nə deyim tale deyənə?
Könlüm ayrılmayır xanımından,
Gözlerim doymayır insan qanından.

(Xəstə kimi özündən şübhələnərək.)

Bu nədir, canımda üşütmələr var?
Aha... nə dərinir bu uçurumlar?...
Gözlerim qaralır... aman... ölürem!..
Ha... ha... ha... Bu nədir? Yoxsa gülürəm?
Günahsız qanlarını gözüme tutur?

(Özünün nəbzini tutaraq.)

Yox, yox! Hələ qəlbim qaydayla vurur,
Xeyr, ölməmişəm hələlik sağam,
İndi mən ölümle çarpışacağam!

Qılıncı çıxarır, qolları boşalır, qılınca dirəklənərək təqətsiz bir vəziyyət alır.

Pərdə

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Şuşa qalası. Qayılda zindan. Səhərdir, günəş yenidən qalxır. Vaqif divara şəir yazır, sonra da yazdığı şəri oxuyur. Əli bəy qulaq asır.

Vaqif

Mən cahan mülkündə mütləq doğru halət görmədim,
Hər nə gördüm əyri gördüm, özgə bəbət görmədim.
Aşınalar ixtilatında sədaqət görmədim,
Beyəti-ıqrarı-imani-dəyanət görmədim.

Müxtəsər kim, böylə dünyadan gerək etmək həzər,
Ondan ötrü kim, deyildir öz yerində xeyrli şər. –
Alilər xaki-məzəllətdə, dənilər mötəbər,
Sahibi-zorə kərəm yoxdur, kərəm əhlində zər,
İşlənen işlərdə əhkami-ləyaqət görmədim...

(Oğluna baxaraq.)

Ah, oğlum, of, mənim qəhrəman oğlum!
Bu qədər qəm yemə, qurbanın olum!

Əli bəy

Eh... ata, nə qoyub, nə axtarırsan,
Zülmün qabağında ağlarmı insan?

Vaqif

Mərhəbə, mərhəbə, qəhrəman oğlum!
Bir gəl öpüm səni, pəhləvan oğlum!

(Oğlunu qucaqlayıb bərk-bərk öpür.)

Gözümün işığı, canım, ciyərim,
Bu nəmli torpaqlar olsa da yerim,
Mənim nə dərdim var, tək səni yaşa!
Of, Qacar... vicdanın döndümü dəşə?

Əli bəy

Ata, bilirsenmi?

Vaqif

Nəyi? De, nə var?

Əli bəy

Hələ də çöllərdə qaçaqdır Eldar –
Sənin köhnə dostun vardı bir zaman;
Sən özün qurtardın onu zindandan.

Vaqif

Bilirəm, bilirəm.

Əli bəy

Yaz ki, Eldara,
Yaman bir gündəyəm, düşmüşəm dara,
Bir kömək əli ver!

Vaqif

Yazım, qoy yazım...

(Cibindən dəftərçə çıxarıb yazır.)

Gülzar

Tələsik gəlib qapının ovcuna pul basaraq, pəncərədən.

Əli bəy, Əli bəy!

Əli bəy

Ata, Gülnardır!

Vaqif

Sənin sevgilinin vəfası vardır!

Gülzar

(Əlindəki kiçik bağlamamı pəncərədən uzadaraq)

Alın, ac qalmayın...

(Ağlayır.)

Əli bəy

Ağlama, Gülzar!

Vaqif

Qızım, hər gecənin bir gündüzü var,
Sənə halal olsun hər əməyimiz,
Yoxdur səndən özgə bir köməyimiz.
Ala bu məktubu, qoynunda gizlə,
Onu gözün kimi qoruyub gözlə,
Çatdır hardadırsa, qaçaq Eldara!

Gülzar

Siz arxayın olun.

(Çaparaq gedir.)

Vaqif

(oğluna)

Bir bax Gülnara,
Atalar sözüdür, yaxşı qulaq as:
Aslanın erkəyi, dişisi olmaz!
Ellər qurtaracaq bizi bu dardan,
Dünya ayırmasın səni Gülnardan!

Doğmuş günəşə şairanə bir göz gözdürərək.

Ödür, bax, günəşin rənginə bir bax!

Yanır kainata işıq saçaraq.

O günəş gəncliyin timsalıdır, bil,

Gəncliyin günəşi saralan deyil.

Can balam, parləsın ömrün günəş tək,

Nə can yangısı gör, nə iztirab çox!

Əli bəyin başını sinəsinə doğru çəkərək onu oxşayır. Vidadi gəlir,
qapıçı buraxmaq istəmir.

Zülfüqar

Olmaz, kişi, bir dayan,

Bizi işə salarsan.

Vidadi

Yox, mən onu görəəm gerek,

Kor eləsin səni fələk

Məni geri qaytarsan!

Qapıçı qapını açaraq.

Zülfüqar

Di gəl, tez ol, tez qayıt ha!

Xəbər çatır birdən şaha.

Onsuz da çox qudurğandır,

Çörəyi qan, suyu qandır...

Vidadi daxil olur, Vaqifi qucaqlayır.

Vidadi

Nə qədər yalvardım yenə Qacara,
Dedi: – Get, səni də çəkdirməm dəra...

Sonra bütün gecə xəyala vardım,
Allaha üz tutub yenə yalvardım.
Onda da görmədim vicdandan əsər,
Doğru deyirsənmiş, aldanmış bəşər!
Bir kömək gəlməyir sizə əlimdən,
Sözüm yərə düşdü... niyə sağam mən?!

Vaqif

Qardaşım! Sən nəhaq yalvardın ona,
Söz əsər eləməz qəlbi pozğuna...
Bir də, qorxmayıram mən heç ölümdən,
Dünyanın qəlbində qalacağam mən!

Vidadi

Yox, yox, ölüm sənə yaraşmayır heç!

Vaqif

Vidadi! Gəl məndən birdəfəlik keç,
Qayıt kəndimizə, qorxuram səndən;
Barı, Vidadisiz qalmasın Vətən...

Vidadi

Necə? Mən qayıdım? Bunu görməzsən,
Sən ölən torpaqda öləcəyəm mən!..

Qapıçı Vidadini çəka-çəka aparır. Vaqif fikrə gedir.

Əli bəy

Ata, lap heyranam Vidadiyə mən,
Doğrudan o sənə yanır ürəkdən.
Nə təmiz, nə böyük təbiəti var,
Ona bənzəseydi bütün insanlar!..

Vaqif

Böyük təbiətlər yaranır az-az
Hər yerdə, hər zaman inci tapılmaz...

Pauza. Həzin musiqi səsi. Xuraman peşmürdə və son dərəcə dalgın gəlir.

Xuraman

(zəif bir səslə)

Vaqif! Ey sərvərim, ey tacidarım!

Vaqif

(acı bir fəryadla)

Nə var, nə deyirsən, vəfalı yarım?

Xuraman

Uydum bu dünyada nazü nemətə,
Özüm də bilmədən uydum şöhrətə.
Bilmədim axırı zəhrimərimmiş...
Hər qızıl xəzinə bir şahmarımış...
İndi öz əlinlə gəl öldür məni,
Nə qədər alçaldım, alçaltıdım səni...

Vaqif

(daha şiddətli)

Get, get, vəfasızsan bu dünya kimi!
Görünmə gözümə bir rəya kimi...

Xuraman meyus və peşman qayıdır, uzaqdan onun qəmgin səsi eşidilir.

Xuraman

Bir ceyrandım, ürkütdülər yatağımdan,
Bir quş idim, ayrı düşdüm budağımdan,
Külək əsər, yarpaq düşər, çiçək solar...
Viran qalmış mənim bu can otağımdan.

Vaqif

(bu nəğmədən mütəəssir olaraq)

Budur, yer üzünün əsrəfi insan
Yaradır gündə bir hicranlı dastan.
Nəydi o yazığın, nəydi günahı?
İndi çöllərimdir onun pənahı?
İnsan! O müqəddəs bir kainatdır,
O saf qəlbi pozan yalnız həyatdır...

(Tez pəncərədən.)

Qapıcı, qapıcı, çağır gedəni!
Oğul! lap oyatdı o mahnı meni.
Bəzən yanılsa da gözəl bir mələk,
Ondan iyronsa da, hər duyan ürək,
Buna müqəssirdir, şübhəsiz, zaman...

Qapıcı

(qayıdaraq)

Özünü qayadan atdı Xuraman!

Vaqif

(başını əlləri arasına alaraq fəryadla)

Of... partla, ürəyim! Yazıq Xuraman!
Bizim eşqimizi məhv etdi zaman...

BEŞİNCİ PƏRDƏ

ONUNCU ŞƏKİL

Meşə. Eldarın dəstəsi bu dəfə əvvəlkindən çox görünür. Eldar qaya başından dərəyə baxır, sonra ayağının altındakı qayaya baxaraq.

Eldar

Budur Qız qayası – hicran yuvası!
Başından çox əsmiş ölüm havası.
Bağrını deşdikcə hər soyuq külək,
Ah çəkib, of demiş, köks ötürərək...
O hələ almamış bu dünyadan pay,
Dərdini duymamış nə ulduz, nə ay.
Ona həmdəm olmuş saralan şamlar,
Qəlbi hicran çəkmiş qorib axşamlar...
Of, yazıq analar, of, igid Vətən!
Nələr çəkməmişsən bu dünyada sən...
Qılınclar, nizələr, dəmir qalxanlar,
Sindəndə at çapan şahlar, xaqanlar
Səni parçaladı, diddi ətinə,
Qəlbini, hissini, məhəbbətini...

Arşak

Eldar! Yenə fikrə cumubsan!

Eldar

Arşak!
Bir gəl, bu qaralan dərələrə bax!

Arşak

Baxıram, nə var ki, susuzdur dərə.

Eldar

Yaxşı bax, yaxşı bax o sümüklərə!
Görürsən? – Kəllələr, əllər, ayaqlar...

Arşak

Onları görməsə gözüm. ay Eldar,
Mənim bu çöllərdə nə azarım var?
Elə bil, od yağır yenə havadan...

Eldar

Dərdini bilirəm, Sayat-Novadan
Bir ağzı deməsən, dincələnməzsən.
De, başına dönüm, de gəlsin!

Arşak

Otur!

(Sayat-Novadan oxuyur)

Eldar

Nə gözəl sözlərdir – duzlu, məzəli...
Aşığı yaradır ellər gözəli.

Arşak

Eldar, bəs nə oldu Məhəmməd Qacar?
De görək neyləyək, nə tədbirin var?..

Eldar

Arada ellərin çox axdı qanı,
Kürd Musa axtarır İbrahim xanı;

Hardasa gizlənib, tapacaq onu.
Qacarla bitəcək davanın sonu.

Arşak

Ah! zəhərlədi bütün havanı,
Saz tutub söz deyən Sayat-Novanı
O qurd parçaladı, Tiflisdə, o qurd!
İlanə benzəyən o qara bulud!..

Eldar

Didib dağıtsaydım zalım Qacarı...

Arşak

Gürcülər köməyə çatsaydı, barı!

Eldar

Çatarlar, çatarlar!

Teymur

Gələn var, ehey!..

Arşak

Böyük bir dəstədir o gələn, Eldar!

Eldar

Musa, bir yoxla tez!

Arşak

Olmasın Qacar!

Teymur

Aha, üstümüzü yaman aldılar...

Eldar

Arşak, sən dərinin boğazında dur,
Teymur, Haça dağa...

Teymur

Gəlirlər, odur!

Eldar

Keçinin oceli yetişən zaman
Çoban çomağına sürtünər heyvan.

Kürd Musa

(qışqıra-qışqıra gəlir)

Ay Eldar! Gürcülər gəldi, ay Eldar!

Eldar

Necə, gürcülərdir?

Kürd Musa

Onlardır, onlar!

Eldar

(gürcüləri qarşılayaraq)

Bu dağlar sizindir, öziz qardaşlar!
Ellərin ağzıla öpürəm sizi,
O azadlıq sevən qəlblərinizi.

Görüşüb öpüşürlər.

Öyloşin, öyloşin, dincəlin bir az!

(hamı aylaşır)

Of... ötür qəlbimdə min sədəfli saz,
Çoxdan istədiyim bu qardaşlığın
Bu dağlardan böyük qüvvəti var.
Qoy indi tablasın Məhəmməd Qacar!..

Kabab-çörək gətirirlər, yemək başlanır.

Eldar

(Tamaraya)

Bacım! Siz nə üçün gəldiniz yenə?

Tamara

Yaxın gəl, qulaq as qəlbim deyənə.
Bu ana qəlbidir, gəl onu sən yar,
Gör nə döyüntülər, nə ağrılar var!

Eldar

Aha... dordlisiniz, danışın, bəri!

Tamara

Soldu gəncliyimin ilk yarpaqları.
Gözümün işığı bir balam vardı,
Yenicə-yenicə top oynadardı,
Onu parçaladı düşmən güllesi;
Susdu bülbul kimi balamın səsi.
Sənəmə dağ çəkdi Məhəmməd Qacar,
Amandı, onu tap, mənə ver, Eldar!
Qoy boğsun o əli qanlı mürdər
Bir ana qəlbinin hıçqırıqları!..

Şaliko

Eldar! Doğrudan da Məhəmməd Qacar
Tiflisi odlara qaladı keçdi;
Of! O sürək görmüş dişi canavar
Bizi quduz kimi daladı keçdi;
Yandı şəhərdəki böyük binalar,
Qucaqda körpəsi yandı analar.
Bax, bu gözlərimlə onları saydım,
Of... bircə Qacarı parçalasaydım!..

Eldar

Kefini heç pozma, vətən qardaşı,
Əzilər dediyin ilanın başı.

Arşak

Şaliko, Şaliko! Qüvvət bizdədir,
Dünyanın cilovu olumuzdədir.

Kürd Musa

Canım, qaraltmayın bir qanınızı,
Düşmən almayıb ki, dörd yanınızı,
Nə çox "Qacar" deyib söyləyirsiniz?
Elin basılmayan qalasıyıq biz.

Eldar

Eləsə məşq ilə necədir aran?

Kürd Musa

Varam, bərk dayan ha...
Sağalmaz yaran...

Eldar

Ha... ha... ha... buna bax,
Buna bax, Arşak!
Çıxar qılıncını, südəmər uşaq!

Arşak

Çalın, cəngi çalın!

Musiqi. Eldar və Kürd Musa qılınc döyüşdürürlər.

Kürd Musa

Dayan, kəklik əti yeməmişən sən!

Eldar

Sənə yedirtmişəm, gəlsin gözündən!

Musiqi. Qılınc döyüşü davam edir, iki tərəf olurlar. Şaliko qılıncını
onların arasına tutur.

Şaliko

Canım! Zarafat bu boyda!..

Gülüş

Tamara

Doğrudan, Eldar!
Qılınc döyüşündə möharətin var!

Kiçik gürcü

Bu dağlar mülkünün pələngi sənən!

Eldar

(Gürcülərin birinin əlindəki çonquriyə baxaraq)

Bu nədir?

Gürcü

Çonquri deyirik buna,
Sizin saz kimidir.

Eldar

Yaxşı, çalsana!..
Xoşdur bu dağların sərin havası,
Çal, qarışsın onu gürcü havası!..

Gürcü çalır.

Tamara

(Rustavelidən oxuyur.)

Tərif edək Tamaranı, axıdaraq göz yaşları,
Əzəl başdan qəzəl deyib mədh etməmiş o dildarı,
Mürəkkəbim şəvə göllər, qələmim göl qamışları,
Bunlar duyan ürəkləri deşəcəkdir nizavarı.
Mən Rustaveli, bir eşq üçün can qoymuşam bu əsərə.
Mən Məcnunam orduların sərkərdəsi bir dilbərə,
Məhəbbətin dərmanı yox, üz tutsam da təbiblərə.
Ya can versin canan mənə, ya tapşırırsın quru yerə.

Eldar

Deyin, Rustaveli kimin adıdır?

Tamara

O, gürcü şerinin ilk ustasıdır.

Eldar

Bəh-bəh, onu doğan nə bəxtiyardır,
Bizim Nizami tək kolamı vardır.

Oyun... Uzaqdan tüfəng səsi eşidilir. Gülnar gəlir, hamı ayağa qalxır.
Eldar özünü qabağa verir. Gülnar kələğayını açaraq, Eldarın qarşısına atır
və ona məktub uzadır, hamı heyfəyə düşür.

Gülnar

Al, qardaşım, al, Eldar!
Vəqifin məktubu var!

Eldar məktubu alır və ucadan oxuyur, hamı diqqətlə dinləyir.

Eldar

"Oxu, bu naməni, əzizim Eldar!
Qoy mənim dərdimi dinləsin dağlar.
Bir tərən xəyalı qəlbi xəstəyəm,
Bir şeydə bülbuləm, daş qəfəsdəyəm...
Əzizim! Saldılar məni zindana,
Şəriət dillərdə oldu bəhana,
Gəl, dağıt, parçala bu daş qəfəsi,
Ölməsin şairin həqiqət səsi!
Sən də qurtarmasan Vəqifi dardan,
Yoxdur umacağım pərvərdigardan!"

Hər tərəfdən Qacarın ünvanına nifrət və söyüş səsləri eşidilir.
Böyük bir həyəcan qopur.

Eldar

Of.. Yenə beynimə sıçradı al qan!
Baxın, layiqmidir Vəqifə zindan!

Bu arada bir qoca kondli bir dostu kondli ilə gəlir.

Qoca

Eldar hansınızdır?

Eldar

Mənəm, ay əmi!

Qoca

Oğlum, adın düşüb bütün dillərə,
Bəlkə, gün ağladın bizim ellərə.
Sənə qiymətli bir baxşayışım var,
Mənə də atamdan qalıb yadigar...

Eldar

O nədir, ay əmi?

Qoca

(yapıncının altından bir qılınc çıxararaq)

Buyur! Misri qılınc deyərlər buna,
Sadıq yaşamışdır ana yurduna.
Böyük Koroğludan qalmış yadigar,
Budur, dəstəsində barmaq yeri var.
Al, oğlum! Göz üstə saxla sen bunu,
Yaşat ürəyində qoç Koroğlunu!
Sənə bata bilməz nə xan, nə paşa,
Yalnız yoxsulların eşqilə yaşa!
Vur! Vuran əllərin görüm var olsun,
Qacarın başına dünya dar olsun!

Eldar qılıncı alır, hörmət və məhəbbətlə ona xeyli baxır
və diz çökərək qılıncı öpür.

Eldar

Qıratın yalında qıvrılıb yatan,
Xanların, bəylərin gözüne batan,
Zalıma göz dağı, bizə şan qılınc,
Azadlıq uğrunda vuruşan qılınc!
İndi dayansın Qacar!
Cəngi çalın hücum var!

Silahlar göyə qalxır, ura səsləri ucalır. Eldarın dəstəsi hücumu keçir.

Pərdə

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Şuşa qalası. Cıdır düzü. Günəş batmaq üzrədir. İki nəfər çoban
qayaya arxalanaraq oturmışlar, onların biri ney çalır.

Murad

Qasım!

Qasım

Nə var?

Murad

Canına azar!
Elə, belə gəlib, belə də getdik.
Nə bir günə çatdıq, nə kama yetdik...

Qasım

Nə var? Bir də da...

Murad

Çor nə var, nə var!..
Bilirson neyləyir Məhəmməd Qacar?!

Qasım

Neyləyir?

Murad

Vaqifi öldürür Qacar...

Qasım

Yox, əyə, bu boyda qansızlıq olar?

Murad

Sən öl, düz deyirəm!

Qasım

Vay sən... can... can...
Əyə, lap üşütmə qopdu canımdan.

Murad

Bəli, öldürürlər Molla Pənahlı...

Qasım

Görəsən, yazığın nəymiş günahı?

Murad

Deyirlər, Vaqifə demiş ki, Qacar,
Çarılı tayfadan nə şair olar?

O da həvə eləmiş o zülmkarı,
Buna acıqlanıb zalım hökmdar.

Qasım

Murad!.. Əyə... sənə yaxşı səsin var,
Onun sözlərindən bir oxu, barı!

Murad

(oxuyur)

Xumar-xumar baxmaq göz qaydasıdır,
Lalə tək qızarmaq üz qaydasıdır.
Pərişanlıq zülfün üz qaydasıdır
Nə badi-səbadən, nə şənəndendir.

Qasım

(dizinə vuraraq)

Vay, sənə gözlərin kor olsun, Qacar!
Bir gör, Vaqifə də heç adam qıyar!

(Heyratla strafa baxaraq.)

Murad, Murad, əyə, gotirirlər, bax!

Murad

(Heyratla baxır və göylərə üsyan edir kimi.)

Ey fələk! Ey dünya! Ey qanlı çanaq!

Şeyx bir dostu adamla Vaqifi və oğlu Əli bəyi gotirir.

Şeyx

Dayanın!

Vaqif

(tənəli)

Mümkünmü durub dayanmaq...

Şeyx

Oğlum, sən Allahın qüdrətinə bax!

Əli bəy

Nə oldu, tez deyir, gəlsin cəlladlar!
Uzun mınıldama, satılmış alçaq!
Səni də udacaq bu qara torpaq!..

Şeyx

(ətrafı)

Əstəğfərullah...
Kafirə bir bax!

Vaqif

(qürub etməkdə olan günəşi həsrətli gözləri ilə
seyr edərək, oğluna)

Günəş qürub edir... sönür kainat.
Əzəldən belədir vəfasız həyat...

(Günəşi göstərərək.)

O, mənim ömrümün timsalıdır, bax!
Sönən bir varlığın xəyalıdır, bax!
Mən də yaradıldım, mən də parladım;
Gözəllər ağzından düşmədi adım...

İndisə yelkənim toxundu daşa,
Bir insan ömrünü vurmadım başa.
Oğul! Alışram, yanıram, aman,
Səni öldürürlər mənim ucumdan!
Qoy ucsun başıma qayalı dağlar!..

Əli bəy

Ata!
Sənin günəş boyda bir vicdanın var –
Çiyində el dərdi daşıyacaqdır,
Bu dünya durduqca yaşayacaqdır!..

Vidadi

(arxadan)

Vaqif!

Vaqif

Vidadi, qardaşım, sənmişən, gəl, gəl,
Bizi ayrı saldı bimürvət əcəl!..

Vidadi

Kor olsun gözlərim, nələr görürəm!
Günəşi tutulmuş səhər görürəm...

Vaqifi və Əli bəyi çəke-çəke aparırlar.

Vaqif

Ağlama, qardaşım, sən yaşa, yarat!
Yaxındır gözələnən azad bir həyat.

Vidadi

(göylərin dərinliyinə əl qaldıraraq)

Tfu, sənin taxtına, ey çərxi-fələk!
Daşdan yaranmamış, ötdəndir ürək!..

Cəlladlar gəlirlər.

Şeyx

Kəlmeyi-şəhadət alın dilinizə!

Vaqif

(oğlunu bağrına basaraq cəllada tərəf)

Nə qədər olsa da, qanın var, cəllad!
İnsanın canından şirindir övlad,
Məni qorxutmayırsan bu vaxtsız əcəl.
İnsaf et, qabaqca məni öldür, gəl –
Gözlərim görməsin övlad qanı!
Uçurma könülümün xanımını...

Şeyx

(kinayəli)

Şair, rənginizdə bir sarılıq var?

Vaqif

Qafil gün batanda, rəngi saralar!

Şeyx

Bu fəni aləmi artıq unudun,
İndi üzünü qibləyə tutun!

Cəllad Əli böyi çəkir, Vaqif onu buraxmır.

Vaqif

Of.. Sənin gözlərin kor olsun, cəllad!
Sənə demədimmi şirindir övlad!

Şeypur çalınır, Qacar gəlir, yüksək bir yerdə dayanaraq.

Qacar

Ha... ha... ha... böyük şair!

(Öz adamlarına.)

İndi bərk durun!
Burda kəllələrdən bir qala qurun!
Göylərə dayansın qoy onun başı!
Dibindən çay kimi axsın göz yaşı.
Onun zirvəsinə yalnız və yalnız
Vaqifin başını qoymalısınız!

Vidadi

Hökmdar! Yerlərə, göylərə bir bax,
Buhudlar qaralır matəm tutaraq.
Vaqif bir oğludur əbədiyyətin,
Ölməz böyük dili şerin, sənətin...
Yalvarıram sənə, onu ver mənə,
Əllərin batmasın günahsız qana!

Vaqif

(Vidadiyə tərəf)

Yalvarma, yalvarma, o cəllada sən!
Hələ baş əyməmiş bu böyük Vətən...

Qacar

(Vidadiyə)

Görürsən? O imiş qatı düşmənim,
Onu yandırsam da, haqqım var mənim,
Tez olun, cəlladlar!

Vidadi

Yox, yox, qanın varsa, əmr et zülmkar,
Qoy mənim boynumu vursun cəlladlar!

(Özünü cəlladlarla Vaqifin arasına salır.)

Bu arada səs-küy qopur. Eldarın dəstəsi hücumə keçmişdir.
Vuruşma yaxınlaşır.

Vəzir

Şahim, vuruşmağa gəlir ki, Eldar,
Gəl, qaçaq, gəl, qaçaq, xata toxunur!
Yox bir, basacaqdır gedənin biri
Göylərə hökm edən bir cahangiri!
Cəllad Əli bəyi vurmaq istərkən)

Murad

(öz yoldaşına)

Əyə, gəldilər!

Cəlladın başından çomaqla vurur, cəllad yıxılır. Eldar, Kürd Musa,
Gülzar və Şaliko qabaqda olmaqla, Eldarın dəstəsi görünür.

Qacar

(öz adamlarına)

Tutun, diri tutun, bu saat onu!

Vidadi Vaqifi qucaqlayıb bir tərəfə çəkir. Əli bəy Gülzarla görüşür,
onun tulfəngini alıb, davaya qarişır. Şiddətli vuruşma gedir. Eldar
qılinc davasında saray adamlarını yara-yara gədir.

Qacar

Özüm vuruşmağa qarişam gərək!

Eldar irəli gəlir. Şeyx və vəzir qaçırlar, Əli bəy şeyxi vurub qayadan salır.

Eldar

(Qacara müraciət edərək)

Ehey, bəri bax!..
Arxadan vurmaq
İgide yaramaz!

Qacar

Dayan, yaramaz!
Mən Qacar nəsliyəm, şahlar şahıyam,
Mən də yer üzünün bir Allahıyam!..

Eldar

Gəl, gəl, çulu cırıq kəndliyəm mən də,
Şahla vuruşuram yeri gələndə...

Şiddətli qılinc vuruşması gedir.

Qacar

Mənlə vuruşmağa Koroğlu gərək!

Eldar

(kinayə ilə)

Bəh... bəh..., nə söz var ki, pələngsən, pələng!

Eldar Qacarı yaralayır, ancaq vuruşma yenə davam edir.
Birdən Eldarın qılinci əlindən düşür.

Qacar

(*dayanaraq gülmür*)

Bəh... bəh...
Anan gəlsin indi üstünə!

Eldar

Yapıncının altından misri qılıncı çıxararaq.

Dayan! Misri qılınc gəlir üstünə...

Qacar

(*çaşaraq*)

Nə?... Nə?... Misri qılınc? Nə? Nə? Koroğlu?

Eldar Qacarı yenə qılıncı vurur, Qacarın qılıncı düşür. Qapışı
əlində sıyıma xəncər gələrək, onu arxadan vurur.

Qoca kəndli

(*Qacarın meyitinə rixəndlə baxaraq*)

Bu dağlar qoynunda aslan yatmışdır,
Burda Koroğlular at oynatmışdır.

Eldar

Əzildi, şahmarın zəhərli başı,
Dağdın sarayı, bütün daş-qaşı
Paylayın aclara və yoxsullara,
Bu gün bayram olsun bütün qullara!

Şaliko

Qardaşlar, bu ölən yalnız Qacardır,
Qacarlar dünyada hələ də vardır.
Onların kökünü kəsəcək yalnız
Bizim bu basılmaz qardaşlığımız!

Təlxək gəlir, Qacarın meyitinin ətrafında at kimi hərhlənir,
ona rixəndlə baxaraq.

Təlxək

Sizi, doğrudan da, əsir alsalar,
Qaranlıq zindana tutub salsalar,
İnsan boğazlaram düz otuz nəfər.

(*Bərk-bərk gülmür.*)

Vidadi və Vaqif daxil olurlar. Hamı hörmətlə onlara baş əyir.

Eldar

(*Vaqifə müraciət edərək*)

Möhtərəm şairə salamlar olsun!
Bu dünya durduqca o da var olsun!

Vidadi

Aha, uzanmışdır bizim şiri-nər,
İran torpağını ləkələyənlər.

Vaqif

(*Vidadiyə*)

Ey Vidadi, gərdisi-dövrani-kəcroftərə bax,
Ruzigarə qıl tamaşa, kərə bax, kirdarə bax!
Əhli-zülmü necə bərbad eylədi bir ləhzədə,
Sən bizim dağlar pələngi qəhrəman Eldara bax!

Eldar hörmətlə Vaqifin əlindən öpür, xalq onu böyük sevinc və təntənə ilə
ölüm meydanından çıxarır.

Pərdə